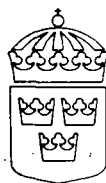

Lagutskottets betänkande

1988/89:LU33

Vårdnad om barn m.m.

1988/89
LU33

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet tio motioner som på olika sätt anknyter till reglerna om vårdnad och umgänge med barn. I motionerna tas upp frågor om bl.a. domstols sammansättning i mål om vårdnad och umgänge och juridiskt biträde åt barnet i sådana mål samt vidare spörsmål om interimistiska beslut, vårdnadsutredningar, samarbetssamtal, handläggningen av verkställighetsfrågor och resekostnader m.m. vid utövande av umgänge med barn. Tre av motionerna berör också reglerna om underhållsbidrag och i en av motionerna tas upp frågan om rätt för förälder som inte är vårdnadshavare att ta del av sekretesskyddade uppgifter om barnet. Vidare behandlar utskottet ett motionsyrkande om faderskapspresumtion vid samboförhållanden och en motion vari begärs införande av en borgerlig namngivningsceremoni som alternativ till den religiösa dopakten.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motionsyrkanden.

Till betänkandet har fogats tre reservationer (fp).

Motionerna

1988/89:L407 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari med hänvisning till vad som anförts i motion 1988/89:So251 yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ny lagstiftning om vårdnad och umgänge med barn,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om barnpsykolog eller motsvarande barnexpert vid handläggning av vårdnads- och umgängesmål.

1988/89:L408 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari med hänvisning till vad som anförts i motion 1988/89:A804 yrkas

1. att riksdagen begär förslag hos regeringen om att införa faderskapspresumtion för man som är stadigvarande boende hos barnets mor,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändrade regler vid separationer.

1988/89:L409 av Karl Hagström (s) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en utvärdering av reglerna om gemensam vårdnad,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av stöd och information till föräldrarna.

1988/89:L410 av Lena Öhrsvik (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av de processrättsliga och administrativa förutsättningarna för en samordnad prövning i mål rörande barn.

1988/89:LU33

1988/89:L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av lagstiftning som innebär att förälder skall åläggas att hos socialförvaltningen diskutera vårdnadsfrågan innan den avgörs,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av lagstiftning som innebär att vårdnadsutredningar skall vara avslutade inom tre månader,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av skärpta regler för att tillförsäkra en förälder med umgängesrätt möjligheten att faktiskt utöva umgänget och att lagtexten förtydligas så att rätten även under pågående process skall besluta om fortsatt umgänge och att den som saboterar umgänget blir fräntagen vårdnadsrätten om detta inte är i strid med barnets bästa,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lagstiftning som innebär att barn i vårdnadstvister får ett eget juridiskt ombud,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ekonomiskt stöd för resekostnader i vissa umgängessituationer.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lagstiftning som innebär att i tvistiga fall skyldigheten att betala underhållsbidrag alljämt skall bestämmas av domstol men att fastställandet av bidragsbeloppets storlek skall ankomma på försäkringskassan,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att den umgängesberättigade föräldern jämställs med den vårdnadsberättigade gällande barnets sekretess.

1988/89:L412 av Per Stenmarck och Ewy Möller (båda m) vari yrkas att riksdagen beslutar om sådan förändring av 6 kap. 15 § föräldrabalken att barnens rätt till umgänge med båda föräldrarna tryggas.

1988/89:L413 av Maria Leissner (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om en förändring av 7 kap. föräldrabalken med den innebörd som anges i motionen.

1988/89:L414 av Margit Gennser (m) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om nya regler vid indexuppräkning av underhållsbidrag till barn i enlighet med motionen,

2. att riksdagen beslutar att kostnader för resor m.m. i samband med utnyttjandet av umgängesrätten med barn i skilsmässoförhållanden skall göras avdragsgilla.

1988/89:L416 av Alf Wennerfors (m) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändring av reglerna om gemensam vårdnad,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om föräldrars rätt till avdrag för resor för att hämta och lämna barn resp. barns resor,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att föräldrabalken skall ges en ökad inriktning på vårdnadstagarrens ansvar för att den förälder som har umgängesrätt med det gemensamma barnet ges möjlighet till en god, regelbunden kontakt med barnet,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om betydelsen av beslut om interimistisk vårdnad.

1988/89:L417 av Ingrid Hemmingsson och Wiggo Komstedt (båda m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om åtgärder för att säkra föräldrars och barns umgängesrätt enligt de i motionen anförda riktlinjerna:

1988/89:L420 av Kent Carlsson och Anneli Hulthén (båda s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införandet av en borgerlig namngivningsceremoni.

Inledning

Den svenska familjerätten har sedan början av 1970-talet varit föremål för en fortlöpande reformering. År 1973 ändrades föräldrabalkens (FB) regler om vårdnad om barn (prop. 1973:32, LU 20). Reformen innebar bl.a. att frågan om vem av makarna som bär skulden till söndringen inte får tillmätas betydelse vid avgörandet av vem av dem som efter skilsmässan skall få vårdnaden om barnen. Samtidigt med ändringarna i skilsmässoreglerna infördes bestämmelser som syftade till att stärka fäders möjligheter att få vårdnaden om sina barn i de fall föräldrarna inte är gifta med varandra. Bestämmelserna innebär att föräldrarna likställs när det gäller rätten att efter särskild prövning få vårdnaden om sina barn.

Ett annat viktigt steg i reformarbetet togs år 1976 då det infördes en möjlighet för föräldrar, som inte är gifta med varandra eller som har skilt sig, att efter prövning av domstol få gemensam vårdnad om sina barn. Vidare utmönstrades termerna barn i äktenskap och barn utom äktenskap ur lagstiftningen som ett led i avvecklingen av den särreglering som gällt för barn till föräldrar som inte varit gifta med varandra. I detta lagstiftningsärendet begärde riksdagen på hemställan av lagutskottet att förslag till nya regler om underhållsbidrag skulle läggas fram med förtur (prop. 1975/76:170, LU 33).

Riksdagens begäran ledde till att det år 1978 företogs en genomgripande reform av underhållsreglerna i FB som bl.a. innebar att dessa – liksom bestämmelserna om bidragsförskott – anpassades till de nya vårdnadsreglerna (prop. 1978/79:12, LU 9).

I början av år 1983 fattade riksdagen beslut om ändringar i bl.a. FB:s bestämmelser om vårdnad och umgänge (prop. 1981/82:168, LU 1982/83:17). Ett av syftena med lagändringarna var att stärka barnens rättsliga ställning. Genom lagändringarna blev det bl.a. möjligt för makar att utan särskilt domstolsbeslut efter en skilsmässa gemensamt utöva vårdnaden om sina barn. Vidare förenklades förfarandet i fall då ogifta föräldrar som bor tillsammans med sina barn vill få gemensam vårdnad om barnen. I de ändrade bestämmelserna slås också fast att barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av umgänge med den andre föräldern tillgodoses.

Under våren 1983 antog riksdagen också ändringar i FB:s bestämmelser om verkställighet av allmän domstols avgöranden om vårdnad och umgänge (prop. 1982/83:165, LU 41). Ändringarna innebär bl.a. att möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsats och att länsrättens befogenhet att vägra verkställighet i viss mån utökats. Vidare ges allmän domstol möjlighet att, i samband med avgörande om vårdnad eller umgänge, i vissa fall förordna om verkställighet.

År 1977 tillsattes utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt med uppdrag att överväga olika åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning. Utredningen skulle enligt direktiven själv kartlägga problemområdet och ange i vilka ämnen lagändringar borde komma i fråga. Utredningens första delbetänkande (SOU 1978:10) Om förbud mot aga resulterade i att det i FB infördes förbud mot aga av barn. I sitt andra delbetänkande (SOU 1979:63) Om föräldraansvar m.m. lade utredningen fram förslag om bl.a. regler om vårdnad, umgänge och överlämnande av barn. Vissa av förslagen kom att ligga till grund för de ändringar i FB som genomfördes år 1983. Betänkandet innehöll också förslag om talerätt och representation för barn i mål om vårdnad m.m. Åren 1982 och 1984 fick utredningen tilläggsdirektiv för sitt arbete. Sålunda skulle utredningen bl.a. undersöka om – och i så fall i vilken utsträckning – barn skall ha talerätt i mål om vårdnad m.m. Utredningen skulle även utreda huruvida domstolarna vid handläggningen av sådana mål bör tillföras barnpsykologisk sakkunskap. Utredningen, vars återstående uppgifter numera överförts till förmynderskapsutredningen (Ju 1984:07), avgav i början av år 1987 sitt tredje och sista delbetänkande (SOU 1987:7) Barnets rätt 3. Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m., vari bl.a. de nyss angivna frågorna behandlas. Betänkandet har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

På begäran av riksdagen (SoU 1985/86:29) tillkallade regeringen under våren 1987 en kommitté med uppgift att göra en översyn av reglerna för underhållsbidrag och bidragsförskott. Riksdagens begäran föranleddes av riksdagens revisorers förslag (förs. 1985/86:17) angående statens utgifter för bidragsförskott m.m. samt motioner angående olika frågor om underhållsbidrag och bidragsförskott. I förslaget förordade revisorerna bl.a. att en utredning angående ett helt nytt system för statens stöd till barn som inte lever tillsammans med båda sina föräldrar kom till stånd samt att därvid vissa delar av FB sågs över.

I direktiven för översynsarbetet (dir. 1986:30) som hänvisar till socialutskottets ovan nämnda betänkande (SoU 1985/86:29) liksom till förslaget från riksdagens revisorer framhålls bl.a. att reglerna om underhållsbidrag och bidragsförskott har behandlats ingående av två statliga utredningar, familjelagssakkunniga och ensamförälderkommittén. Endast en begränsad del av de förslag som avlämnats har kunnat genomföras, vilket enligt direktiven visar hur komplicerat området är. I direktiven framhålls dock att det arbete som utförts av de nämnda kommittéerna och av riksdagens revisorer ger en god bild av de tankar och förslag till alternativa regelutformningar som finns och funnits på området samt att materialet ger en god grund för den nya utredningen.

I direktiven ansluter sig departementschefen till socialutskottets uppfatt-

ning att det är angeläget att få en allsidig belysning och diskussion av de grundläggande frågorna om bidragsförskottets konstruktion och dess anknytning till FB:s regler om underhållsbidrag. För detta ändamål fordras ytterligare faktaunderlag om den ekonomiska och sociala situationen för såväl underhållsskyldiga som för underhållsberättigade barn och deras vårdnadshavare. Utifrån det faktamaterial som redan finns och det som utredningen kan inhämta bör göras noggranna analyser som beaktar faktorer såsom skillnader i inkomst, familjesituation, bostadssituation m.m. De sociala konsekvenserna av olika lagregleringar bör särskilt belysas. Det anges också att resultatet bör läggas till grund för förutsättningslösa överväganden angående utformningen av samhällets stöd till barn som inte lever samman med båda sina föräldrar. Även frågor om underhållsbidrag bör kunna prövas.

Kommittén bör vidare, anges det, ha frihet att pröva om de nuvarande reglerna över huvud taget bör bibehållas eller om underhållsbidrag och/eller bidragsförskott kan ersättas med andra stödformer och/eller med nya sätt att uppfylla föräldraförpliktelser. I anslutning här till erinras i direktiven om att olika frågor om brister i bidragsförskotts- och underhållsbidragsreglerna behandlats av revisorerna och i motioner i riksdagen. Enligt direktiven bör dessa frågor fritt kunna prövas av kommittén.

Frågor om vårdnad och umgänge m.m.

Gällande ordning

I 6 kap. FB regleras vem som skall ha *vårdnaden* om ett barn samt frågor om barnets umgänge med annan än vårdnadshavaren. Den grundläggande regeln om vem som skall ha vårdnaden finns i 6 kap. 3 § FB. Där anges att barnet från födseln står under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra står barnet från den tidpunkten under vårdnad av båda föräldrarna. Den gemensamma vårdnaden fortsätter i princip att gälla också efter en äktenskapsskillnad mellan föräldrarna. Ogifta föräldrar kan – om inte domstol tidigare beslutat i vårdnadsfrågan – genom en anmälan till pastorsämbetet få gemensam vårdnad om sina barn (6 kap. 4 § FB). Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet skall rätten på begäran av någon av föräldrarna besluta att vårdnaden skall anförtros endast en av dem efter vad som är bäst för barnet. Inom ramen för ett äktenskapsskillnadsmål kan rätten fatta ett sådant beslut även utan yrkande om gemensam vårdnad uppenbart är oförenlig med barnets bästa (6 kap. 5 § FB). Har endast den ena föräldern vårdnaden om barnet kan vårdnaden överflyttas till den andra om detta är bäst för barnet (6 kap. 6 § FB).

Om någon av föräldrarna vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorg om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling skall rätten besluta om ändring i vårdnaden. Är båda föräldrarna på angivet sätt olämpliga som vårdnadshavare skall vårdnaden överflyttas till en eller två särskilt förordnade förmyndare (6 kap. 7 § FB).

FB innehåller också bestämmelser om att barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av *umgänge* med en förälder som inte är vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § FB). Barnet har dessutom rätt till umgänge med annan som står barnet särskilt nära. Om barnets vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, skall rätten på begäran av den föräldern besluta i umgägesfrågan efter vad som är bäst för barnet.

I 6 kap. 20 § FB stadgas att rätten i mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge, för tiden till dess att ett lagakraftvunnet avgörande föreligger, får besluta om vårdnad eller umgänge efter vad rätten finner skäligt. Innan ett sådant *interimistiskt beslut* får meddelas skall motparten ha haft tillfälle att yttra sig. Rätten kan också inhämta upplysningar i frågan från socialnämnden. Ett interimistiskt beslut får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft men kan när som helst ändras av rätten.

I mål om vårdnad och umgänge är rätten skyldig att se till att vårdnads- och umgägesfrågorna blir utredda i erforderlig omfattning. Före avgörandet av saken skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig. Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av det (6 kap. 18 § FB). Domstolen kan förklara ett mål om vårdnad eller umgänge vilande om samtal i syfte att nå enighet i frågan har inletts mellan parterna genom socialnämndens eller något annat organs försorg (6 kap. 19 § FB). I vissa fall kan domstolen, på yrkande av part, kombinera ett avgörande om vårdnad eller umgänge med ett föreläggande vid vite för motparten att lämna ifrån sig barnet (6 kap. 21 § FB).

Mål om vårdnad och umgänge samt om överflyttning av vårdnaden handläggs av allmän domstol, dvs. i första instans av tingsrätt med möjlighet för den förlorande parten att överklaga avgörandet till hovrätt och därefter, under vissa förutsättningar, till högsta domstolen.

I 21 kap. FB finns bestämmelser om *verkställighet* av allmän domstols avgöranden om vårdnad och umgänge m.m. Mål om verkställighet handläggs av de allmänna förvaltningsdomstolarna, dvs. i första instans av länsrätt vars avgöranden kan överklagas till kammarrätt och därefter, under vissa förutsättningar, till regeringsrätten. När länsrätten förordnar om verkställighet kan den förelägga vite eller, under särskilda förutsättningar, besluta om polishämtning (21 kap. 3 § FB). Länsrätten får innan den förordnar om verkställighet uppdra åt en lämplig person att verka för ett frivilligt överlämnande. Uppdraget skall enligt huvudregeln vara slutfört inom två veckor, men om förutsättningar finns för en frivillig uppgörelse får länsrätten förlänga tiden (21 kap. 2 § FB). Om barnet har fyllt tolv år skall dess vilja beaktas i verkställighetsmålet. Detsamma gäller om barnet inte har fyllt tolv år men nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas (21 kap. 5 § FB). Länsrätten kan vägra verkställighet om det är uppenbart att förhållandena har ändrats sedan allmän domstol fattade sitt beslut och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnad eller umgänge tas upp på nytt. Om länsrätten på nu angivna skäl vägrar verkställighet skall vårdnads- eller umgägesfrågan tas upp av allmän domstol om den som har sökt verkställighet, dennes motpart eller socialnämnden gör ansökan härom (21

kap. 6 § FB). Däremot kan länsrätten inte själv påkalla att saken prövas i allmän domstol. 1988/89:LU33

Även i andra fall kan länsrätten vägra verkställighet, nämligen om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas (21 kap. 6 § FB).

Allmän förvaltningsdomstol handlägger också mål enligt socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I dessa mål skall domstolens bedömning avse bl.a. frågan om det föreligger risk som inte är ringa för att ett barns kroppsliga eller själsliga hälsa skadas i vissa angivna situationer.

I samtliga nu angivna måltyper har domstolen möjlighet att förordna sakkunnig att avge yttrande. En sakkunnig ingår inte i domstolen utan utgör blott ett bevismedel.

Motionsmotiveringar

Motiveringen till yrkandena i motion L407 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) återfinns i motion So251 om barns livsvillkor. I sistnämnda motion anförts att frågorna om vårdnad och umgänge vid skilsmässa är av avgörande betydelse för barn och föräldrar men att de nuvarande reglerna i flera avseenden är bristfälliga. Enligt motionärerna har de problem som nuvarande regler för med sig accentuerats under senare år. Trots att regeringen i olika sammanhang, bl.a. genom riksdagsuttalanden våren 1988, uppmärksammats på problematiken har några förslag till ändringar i regelsystemet inte framlagts. Motionärerna anser att frågorna är så angelägna att en lösning lagstiftningsvägen inte längre får fördröjas (yrkande 1). I motionen pekas på ett flertal åtgärder som bör genomföras. Motionärerna framhåller inledningsvis att det är angeläget att den av riksdagen begärda utvärderingen av verksamheten med s.k. samarbetsamtal slutförs före den 1 juli 1989. Bland de lagstiftningsåtgärder som bör övervägas anger motionärerna ändringar i reglerna om interimistiska beslut rörande vårdnad och umgänge i syfte att besluten inte skall få en styrande inverkan på det slutliga avgörandet. En lösning härvidlag anser motionärerna vara att det interimistiska beslutet får avse endast den faktiska vården, dvs. frågan om vilken förälder som skall ha barnet boende hos sig och som skall svara för den dagliga omsorgen, medan den rättsliga vårdnaden inte skulle beröras. Ett annat problem som måste lösas är de långa handläggningstiderna för vårdnadstvister. Särskilt angeläget är enligt motionärerna att tiden för genomförande av vårdnadsutredningarna nedbringas till förslagsvis 3-4 månader. Målet skulle kunna uppnås om domstolen fick ökade styrfunktioner genom att ges rätt att i det enskilda fallet bestämma vårdnadsutredningens omfattning och inriktning samt den tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. I sammanhanget framhålls att slutresultaten i vårdnadstvister bör vara att den gemensamma vårdnaden skall fortsätta utom i fall då det inte är förenligt med barnets bästa.

Vidare kritiserar motionärerna reglerna i 6 kap. 15 § FB om umgänge med barn. En grundläggande brist anser motionärerna vara att hänsynen till vad som är bäst för barnet inte tillräckligt klart markeras i lagrummet. Motionärerna pekar på fall där umgänge tillerkänts en förälder trots att detta

uppenbarligen inte varit förenligt med barnets bästa och vänder sig också mot att beslut i umgängesfrågor oftast utformas på ett schablonartat sätt och inte är anpassade till föräldrarnas och barnets under åren växlande förhållanden. Ett sätt att förbättra reglerna skulle enligt motionärerna vara att i paragrafens första stycke ersätta formuleringen om att barnets behov av umgänge skall "så långt möjligt tillgodoses" med uttrycket "tillgodoses efter vad som är bäst för barnet". Vidare skulle en precisering kunna ske av olika omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av vad som är bäst för barnet, främst då sådana förhållanden som barnets ålder och mognadsgrad, den känslomässiga anknytningen mellan barnet och den förälder som inte har vårdnaden, barnets egen inställning samt föräldrarnas inbördes förhållande.

I motionen görs också gällande att länsrätten bör ha möjligheter att vägra verkställighet av vårdnads- och umgängesavgöranden i samtliga fall då verkställighet inte är förenlig med barnets bästa. Länsrätten bör vidare ha möjlighet att med bindande verkan återförvisa vårdnads- och umgängesfrågor till allmän domstol för omprövning.

I syfte att motverka s.k. umgängessabotage förordar motionärerna att vårdnadshavarens ansvar för att barnet får tillfälle till umgänge med den andra föräldern skall ytterligare betonas i FB. Vidare anser motionärerna att vårdnadsbeslut bör kunna omprövas i ökad omfattning under hänsynstagande till vem av föräldrarna som kan antas vara mest benägen att tillgödosa barnets behov av umgänge.

Motionärerna framhåller också att innebörden av umgängesrätten kan förstärkas om den förälder som inte har vårdnaden ges en lagfäst rätt att få information i viktigare angelägenheter som rör barnets hälsa och framtid.

I motionen begärs även ett särskilt tillkännagivande (yrkande 2) om att vid handläggningen av bl.a. vårdnads- och umgängesfrågor domstolen när så behövs skall kunna utökas med en ledamot som har ingående kunskaper om barns utveckling och behov.

I motion A804, som innehåller motiveringen till yrkande 2 i motion L408 av Bengt Westerberg m.fl. (fp), framhålls att många separationer leder till svåra vårdnadstvister, där mannen blir den som till slut drar det kortaste strået. Motionärerna hänvisar till att det i andra länder, bl.a. Storbritannien, fordras att makarna är överens om hur vårdnaden om barnet skall ordnas innan de kan ta ut skilsmässa. Enligt motionärerna bör det övervägas att införa en liknande regel för svenskt vidkommande.

I motion L409 av Karl Hagström (s) anser motionären att reformen om gemensam vårdnad som genomfördes år 1983 är lovvärd men att det nu är angeläget att utvärdera denna reform. Vidare anser motionären att det är angeläget att föräldrar ges mer hjälp och information för att klara av den gemensamma vårdnaden.

I motion L410 av Lena Öhrsvik (s) påpekas att gällande ordning för handläggningen av mål om vårdnad och umgänge samt mål om tillämpningen av socialtjänstlagstiftningen medför att ett ärende rörande ett barn samtidigt kan prövas av olika instanser och med tillämpning av skiftande regler. Flera processer kan också pågå samtidigt. Enligt motionären behövs därför en bättre samordning av reglerna i FB och socialtjänstlagstiftningen. Motionären erinrar om att riksdagen med hänvisning till förslag från utredningen om

barnens rätt tidigare avlagt en motion i saken och framhåller att det förslaget inte löser det aktuella problemet.

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) föreslås att reglerna om vårdnad och umgänge ändras i flera olika hänseenden. Syftet med förslagen är enligt motionärerna att föräldrarna också efter en skilsmässa skall ha ett gemensamt föräldraansvar och att barnets ställning skall stärkas, bl.a. när det gäller möjligheten till kontakter med förälder som inte har vårdnaden. För att underlätta en uppgörelse i godo mellan tvistande föräldrar bör enligt motionärerna en regel införas om obligatoriska samarbetsamtal under förmedling av socialförvaltningen innan rätten fattar interimistiskt beslut i ärendet (yrkande 1). Motionärerna anser vidare att interimistiska beslut i vårdnads mål skall avse endast barnets bostad. Av stor betydelse är också att tidsåtgången för vårdnadsutredningarna nedbringas. Motionärerna anser att det bör åligga de sociala myndigheterna att se till att vårdnadsutredningarna är klara inom tre månader (yrkande 2).

Motionärerna anför vidare att barnets umgänge med båda föräldrarna har mycket stor betydelse och att det därför är oacceptabelt att vårdnadshavaren – som det visat sig i många fall – saboterar eller helt omöjliggör barnets umgänge med den andra föräldern. Enligt motionärerna bör den förälder som saboterar rättens beslut om umgänge kunna fråntas vårdnaden, om det inte är oförenligt med barnets bästa. Vidare påpekas också vikten av att umgänget utformas så att barnet tillförsäkras en vardagskontakt med föräldern i fråga och inte bara vid helger m.m. Ett annat problem som måste lösas är att den ena föräldern oftast tappar kontakten med barnet under den tid tvist om umgänget pågår. I syfte att förkorta processiderna anser motionärerna att processer inte bör få föras i flera olika rättsinstanser samtidigt. Dessutom bör det interimistiskt beslutas om fortsatt umgänge under processen. Motionärerna begär ett tillkännagivande i enlighet med det anförda (yrkande 3).

Vidare framhålls i motionen att barnet måste skyddas från att utsättas för psykisk press i vårdnads- och umgängestvister. Motionärerna begär (yrkande 4) i det sammanhanget ett tillkännagivande om behovet av lagstiftning som innebär att barn i sådana tvister får rätt till ett eget juridiskt ombud.

I motionen tas också upp frågor om underhållsbidrag, om ekonomiska bidrag till resekostnader i vissa umgängessituationer och om barns sekretesskydd. Dessa frågor behandlas i senare avsnitt av betänkandet.

I motion L416 av Alf Wennerfors (m) framhåller motionären att en god regelbunden kontakt med bägge föräldrarna är av central vikt för ett barns självkänsla, identitet och utveckling. Ansvaret för att det efter en separation skapas goda och nära kontakter mellan gemensamma barn och föräldrarna åvilar enligt motionären i första hand dem själva. För att öka förutsättningarna för en sådan kontakt föreslår motionären emellertid olika åtgärder.

Motionären framhåller att det för närvarande finns alltför stora möjligheter för en vårdnadshavare att på olika sätt försvåra kontakten mellan umgängesberättigad förälder och barn. Motionären anser (yrkande 3) därför att FB skall ges en ökad inriktning på vårdnadshavarens ansvar för att den umgängesberättigade föräldern skall få möjlighet till en god regelbunden kontakt med barnet och yrkar tillkännagivande därom. Vidare riktar

motionären kritik mot det interimistiska beslutets betydelse för det slutliga avgörandet och anser det angeläget (yrkande 4) att en lösning åstadkoms där detta besluts betydelse för det slutliga avgörandet reduceras. Motionären tar också upp frågor om gemensam vårdnad vid samboförhållanden och avdragsrätt för resekostnader i samband med umgänge med barn. Dessa spörsmål behandlas i senare avsnitt av betänkandet.

I motion L417 av Ingrid Hemmingsson och Wiggo Komstedt (m) betonas barnens behov av nära kontakter med båda sina föräldrar också efter det att föräldrarna separerat. Motionärerna framhåller att det förekommer skilsmässor som leder till upprepade och onödiga vårdnadstvister. Sådana utdragna vårdnadsprocesser kan enligt motionärerna medföra att den ene föräldern under lång tid har svårigheter eller helt saknar möjlighet att upprätthålla kontakten med barnet och att det senare blir svårt för föräldern att återuppta kontakten. Motionärerna anser det nödvändigt att man försöker förhindra att föräldrarna och barnen orsakas onödigt lidande i samband med skilsmässor och att tiden för vårdnadsprocessen förkortas utan att rättssäkerheten och kvaliteten försämras. Detta syfte bör kunna nås om handläggningen blir effektivare och det bör därför övervägas om inte det i praktiken dubbla processandet inför socialnämnden och domstolen kan slopas. Motionärerna förordar att socialnämnden vid vårdnadsutredningen inte skall ha något ansvar utöver att föreslå vem som skall avge yttrande till domstolen. I motionen framhålls vidare att det förekommer att en förälder som förlorar en vårdnads- och umgängesprocess tämligen omgående sätter i gång en ny sådan. I syfte att motverka uppslitande och tidsödande vårdnads- och umgängestvister mellan föräldrarna anser motionärerna att en viss tid bör ha förflutit sedan vårdnadsfrågan senast genom dom vann laga kraft innan en ny talan skall få väckas. Även de interimistiska beslutens styrande verkan tas upp av motionärerna, som anser att dessa beslut bör inskränkas till att avse enbart var barnet skall bo.

Enligt motionärerna måste större hänsyn tas till barnens uppfattning. Ett sätt att ta till vara barnens önskemål skulle vara att tillsätta ett offentligt biträde som ställföreträdare i mål där föräldrarna inte kan komma överens. Det offentliga biträdet skulle ha behörighet att företräda barnet i alla delar av målet.

Motionärerna förutsätter att förslag till ändrade regler snarast framläggs i syfte att det skall skapas reella möjligheter för barnen att upprätthålla goda relationer till båda föräldrarna även efter det att en vårdnadstvist avgjorts.

Pågående arbete

Frågan om expertmedverkan i de allmänna domstolarna har övervägts av rättegångsutredningen. I betänkandet (SOU 1987:13) Expertmedverkan och specialisering föreslår utredningen att tingsrätterna och hovrätterna skall få en generell möjlighet att förordna en expert som särskild ledamot i rätten. Reglerna i FB om rättegången i vårdnads- och umgänges mål föreslås ändrade så att expert kan medverka vid avgörande av sådana mål. Rättegångsutredningens förslag har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

Inom justitiedepartementet övervägs också den framtida utformningen av domstolsväsendet. Inom departementet har upprättats en promemoria, (Ds Ju 1989:2) Domstolarna i framtiden – en idéskiss, vari bl.a. anföras att vissa grupper av mål kan föras över från länsrätterna till tingsrätterna. Det framhålls att flera av länsrätternas målgrupper har beröringspunkter med dem som handläggs vid tingsrätterna. I promemorian pekas härvidlag på bl.a. mål enligt lagstiftningen om vård av unga och mål om verkställighet enligt 21 kap. FB. Vad som anförts leder enligt promemorian till den slutsatsen att länsrätternas nuvarande uppgifter i framtiden bör fördelas mellan kammarrätterna och tingsrätterna och att länsrättsorganisationen kan avvecklas. Promemorian remissbehandlas för närvarande.

Utredningen om barnens rätt föreslog i sitt andra delbetänkande (SOU 1979:63) omfattande ändringar i föräldrabalkens regler om vårdnad, umgänge och överlämnande av barn. Förslagen lades till grund för ny lagstiftning om vårdnad och umgänge m.m. (prop. 1981/82:168 och 1982/83:165, LU 1982/83:17 och 41). Vissa av utredningens förslag ansågs dock böra övervägas ytterligare. Det gällde bl.a. frågan om talerätt och representeranter för barn i mål om vårdnad m.m.

I tilläggsdirektiv år 1982 gavs utredningen i uppdrag att fullfölja arbetet med frågan om talerätt och representeranter för barn i vårdnadsmål m.m. Utredningen skulle också överväga hur barns rättsliga ställning kan stärkas i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen och LVU. Vidare lades en del ytterligare uppgifter på utredningen. Det gällde dels en utvärdering av 1974 års förmynderskapslagstiftning och frågor i övrigt rörande lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap, dels en översyn av lagstiftningen om adoption och dels vissa frågor om skydd för ofödda och om äktenskap med minderåriga.

Utredningen fick år 1984 nya tilläggsdirektiv. Enligt dessa skulle utredningen i fortsättningen överväga frågor om talerätt och representation för barn i mål om vårdnad m.m., barns rättsliga ställning enligt socialtjänstlagen m.m., handläggningen av mål eller ärenden om vårdnad om eller vård av barn och sekretesskydd för barn. I direktiven angavs närmare utredningens uppgifter i dessa delar. Dessutom skulle utredningen fullfölja sitt tidigare uppdrag beträffande vissa frågor om adoption.

I tilläggsdirektiven angavs bl.a. att utredningen borde överväga i vad mån man bör vidta särskilda åtgärder för att tillföra domstolarna barnpsykologisk sakkunskap vid handläggningen av särskilt komplicerade mål eller ärenden om vårdnad om eller vård av barn och att utredningen i nämnda frågor skulle samråda med rättegångsutredningen som, enligt uppgift i direktiven, i sitt fortsatta arbete torde komma in på närgränsande frågor.

Utredningen om barnens rätt avgav som inledningsvis nämnts i januari 1987 sitt tredje delbetänkande (SOU 1987:7) Barnets rätt 3. Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m., vari bl.a. läggs fram förslag i de av utredningen tidigare behandlade frågorna om barn i vårdnadskonflikter och barns rättsliga ställning i mål som rör barns personliga angelägenheter. I betänkandet föreslås bl.a. att barnet får talerätt i mål om vårdnad och umgänge, dvs. blir en med föräldrarna i princip likvärdig part i sådana mål, att barnet fr.o.m. tolv års ålder får rätt att självt föra sin talan, att barn under

tolv år skall kunna få ett offentligt biträde som i egenskap av dess särskilda ställföreträdare får föra barnets talan inför domstolar och andra myndigheter samt att också barn över tolv års ålder skall ha möjlighet att få stöd och hjälp av ett offentligt biträde. Vidare föreslås att det sekretesskydd som rättsordningen tillförsäkrar varje medborgare i fråga om barn skall gälla också i förhållande till vårdnadshavaren i vissa fall och att barn under tolv år under vissa förutsättningar skall ha möjlighet att få socialt bistånd även om vårdnadshavaren inte samtycker till det.

Utredningen uppmärksammar också frågan om de interimistiska beslutens styrande inverkan på de slutliga avgörandena i vårdnadstvister. För att motverka sådana effekter föreslår utredningen att domstolen så långt det är möjligt försöker undvika att meddela interimistiska beslut om vårdnad. Om det trots allt blir nödvändigt att fatta ett interimistiskt beslut skall domstolen i första hand tillgripa en av utredningen föreslagen ny möjlighet att bestämma endast var barnet skall bo under tiden fram till dess vårdnadsfrågan slutligt avgörs.

I utredningens betänkande föreslås vidare att åtgärder vidtas med syfte att motverka upprepade och onödigt långdragna vårdnadsprocesser. Som ett led i denna strävan föreslås att socialnämnden inte längre skall yttra sig i vårdnads- och umgängesprocesser. Härigenom skulle de rättegångsliknande förfaranden som ibland förekommer hos socialnämnden kunna undvikas. Domstolen föreslås få ökade styrfunktioner genom att vårdnadsutredningens omfattning och inriktning skall bestämmas i samråd med utredaren och genom att domstolen skall kunna fastställa en tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. I fall då den som förlorat en vårdnads- eller umgängesprocess inom kort tid därefter på nytt väcker talan inför domstol föreslår utredningen att domstolen under vissa förutsättningar skall kunna meddela dom på handlingarna och utan att stämning utfärdas.

Även spørsmålet om expertmedverkan har tagits upp av utredningen om barnens rätt. I betänkandet hänvisas till rättegångsutredningens ovan nämnda förslag. Enligt utredningen om barnens rätt finns det inte anledning att för närvarande föra fram tanken på att speciellt för mål om barn införa en ordning med särskilda barnpsykologiska experter i domstolen. Utredningen vill dock inte utesluta att det kan förekomma mål där det skulle kunna vara till fördel om det medverkade en expert.

Frågan om det bör öppnas en möjlighet till expertmedverkan bör enligt utredningen bedömas i samband med rättegångsutredningens förslag. Utredningen om barnens rätt förordar för sin del att domstolarna i ökad omfattning bör förordna att en erfaren barnpsykolog, barnpsykiatriker eller annan med särskilda kunskaper om barn och barns behov skall anlitas som sakkunnig vid handläggningen av mål om barn.

Det av utredningen om barnens rätt i januari 1987 överlämnade betänkandet har remissbehandlats och förslagen övervägs för närvarande inom justitiedepartementet. Justitiedepartementet höll i mars 1988 bl.a. som ett led i beredningsarbetet överläggningar med ett stort antal myndigheter och organisationer rörande reglerna om vårdnad om och umgänge med barn. Vid överläggningarna förekom ingående diskussioner av frågor med anknytning såväl till utredningens förslag som till flertalet av de i lagutskottets

betänkande LU 1987/88:33 behandlade motionsyrkandena. Departementets beredningsarbete beräknas resultera i en departementspromemoria till sommaren 1989.

1988/89:LU33

Sedan riksdagen (LU 1986/87:25) våren 1987 begärt att verksamheten med samarbetssamtal m.m. i vårdnads- och umgängeskonflikter skulle utvärderas har regeringen (socialdepartementet) i beslut den 14 januari 1988 uppdragit åt socialstyrelsen att företa den begärda utvärderingen samt att undersöka hur verksamheten med familjerådgivning skall kunna tryggas. I uppdraget ingår även att utreda i vilken utsträckning samarbetssamtal förekommer för närvarande, hur dessa leds och vilka kvalifikationer som fordras hos samtalsledarna. Vidare ingår att utvärdera i vilken mån sådana samtal leder till att föräldrarna blir överens om hur vårdnads- och umgängesfrågorna skall lösas vid separationen samt i vilken utsträckning enigheten består i tiden efter separationen.

Uttalande av justitieombudsmannen

Justitieombudsmannen (JO) har i sin vid riksmötet 1982/83 avgivna ämbetsberättelse gjort vissa uttalanden rörande handläggningstider i vårdnadsärenden (s. 189 ff). Sålunda bör enligt vad JO uttalade en vårdnadsutredning, om *samarbetssamtal* inte äger rum och speciella förhållanden inte föranleder annat, kunna slutföras inom sådan tid att socialnämndens yttrande är domstolen till handa inom tre eller högst fyra månader från det begäran om yttrande inkom till socialförvaltningen. I den utsträckning som samarbetssamtal förekommer måste emellertid godtas att längre tid förflyter, innan domstolen kan få yttrandet. Även i dessa senare fall bör dock tillses att längre tid inte anslås än som är nödvändigt för att uppnå ändamålet med samtalen eller för att konstatera att man inte uppnår syftet med dem. Detta bör i flertalet fall kunna ske inom loppet av tre eller högst fyra månader. Även om både samarbetssamtal äger rum och vårdnadsutredning sker, bör alltså yttrandet kunna vara domstolen till handa inom sju eller högst åtta månader.

Frågornas tidigare behandling i riksdagen

Riksdagen har under senare år vid flera tillfällen behandlat motioner rörande FB:s regler om vårdnad och umgänge. Senast prövades vårdnads- och umgängesfrågor våren 1988 med anledning av ett flertal motioner med samma syften som de nu aktuella motionerna. På förslag av lagutskottet avslog riksdagen motionerna med hänvisning i huvudsak till att spörsmålen skulle komma att tas upp under regeringens beredning av förslagen i det sista delbetänkandet från utredningen om barnens rätt. Beträffande de närmare skälen för och innebörden av utskottets ställningstaganden hänvisas till utskottets betänkande LU 1987/88:33.

Underhållsbidrag till barn, kostnad för umgänge med barn, m.m. 1988/89:LU33.

Gällande ordning

Som framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen skedde år 1978 genomgripande förändringar i FB:s regler om underhållsbidrag till barn. Nu gällande bestämmelser innebär i huvudsak följande.

Föräldrarnas underhållsskyldighet gäller i princip till dess barnet fyller 18 år men kan i vissa fall utsträckas till dess barnet blir 21 år. Underhållsplikten är numera aldrig ovillkorlig utan beror av föräldrarnas ekonomiska förmåga och barnets behov. Föräldrarna skall sinsemellan ta del i kostnaderna för barnets underhåll efter vars och ens förmåga. En förälder har rätt att förbehålla sig ett belopp för sitt eget underhåll när underhållsbidraget skall bestämmas till ett barn. Förbehåll får också ske för skälig bostadskostnad. I vissa fall kan den underhållsskyldige förbehållas även belopp för hemmavarande makes eller samboendes underhåll. Också försörjningsskyldighet mot egna barn som vistas hemma beaktas när bidraget skall beräknas.

Enligt 7 kap. 2 § FB skall förälder fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet om föräldern inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet. Om föräldrarna har gemensam vårdnad föreligger skyldighet för förälder att utge underhållsbidrag om barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern. Underhållsbidraget skall vanligtvis betalas förskottsvis för kalendermånad till vårdnadshavaren eller vid gemensam vårdnad till den förälder som bor tillsammans med barnet.

En förälder som är skyldig att betala underhållsbidrag har enligt 7 kap. 4 § FB rätt till avdrag på bidraget, om han eller hon har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn. Avdraget är en fyrtiondel av underhållsbidraget för varje helt dygn som barnet vistas hos föräldern. Varar vistelsen en hel månad, blir avdraget alltså tre fjärdedelar av det månatliga underhållsbidraget. Om det finns särskilda skäl kan domstol bestämma andra villkor för denna avdragsrätt. Föräldrarna kan också själva avtala om andra avdragsregler och får också sluta s.k. nettoavtal. Sådana nettoavtal innebär att underhållsbidraget redan från början reduceras med hänsyn till den bidragsskyldiges umgänge med barnet.

Om den icke vårdnadshavande föräldern är bosatt på annan ort kan utövandet av den förälderns umgänge med barnet vara förenat med särskilda kostnader. Någon generell möjlighet för den föräldern att, utöver vad som följer av de nyssnämnda reglerna i 7 kap. 4 § FB, få ersättning för sådana kostnader finns inte.

Underhållsbidrag fastställs genom avtal eller av allmän domstol genom dom. I princip har föräldrarna full frihet att träffa avtal om underhållsbidrag. Dom eller avtal om underhållsbidrag kan jämkas, bl. a. om ändring i förhållandena föranleder det. Vidare kan ett löpande underhållsbidrag omprövas efter sex år utan att någon ändring i förhållandena inträtt.

Underhållsbidrag till bl. a. barn är indexreglerade genom att de enligt lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag skall justeras varje år i

förhållande till penningvärdets förändring. Anpassningen av bidragets storlek följer ändringarna i basbeloppet. Ändringen av underhållsbidraget till barn var tidigare begränsad till sju tiondelar av det procenttal med vilket basbeloppet ändrats, och ändring skulle ske först om basbeloppet ändrats med minst 5 %. Efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1987 följer ändringen av underhållsbidraget helt ändringarna av basbeloppet. Fordran på obetalda underhållsbidrag preskriberas efter tre år.

Nära samband med reglerna om underhållsbidrag har bestämmelserna i lagen (1964:143) om bidragsförskott. Bidragsförskott får lämnas när barnet är bosatt i Sverige. Är barnet inte svensk medborgare krävs att vårdnadshavaren är bosatt här och att denne eller barnet vistats här sedan minst sex månader. Bidragsförskott utgår i princip när ingendera av föräldrarna eller bara den ena föräldern har vårdnaden om barnet. Bor barnet tillsammans med en förälder som inte är vårdnadshavare utgår dock inte förmånen. Har båda föräldrarna vårdnaden gemensamt kan bidragsförskott utgå om den ene föräldern inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Bidragsförskott lämnas inte om vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att bidra eller att medverka till att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt. Även i vissa andra fall kan bidragsförskott vägras, bl. a. om fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning och bidraget inte understiger vad som kan utgå i bidragsförskott.

Bidragsförskott utgår normalt längst till dess barnet fyller 18 år och i regel – efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1987 – med 40 % av basbeloppet per år. Om den underhållsskyldige betalar det fastställda underhållsbidraget och detta är lägre än vad som kan utgå i form av bidragsförskott, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan underhållsbidraget och 40 % av basbeloppet. Något återkrav riktas i dessa fall inte mot den underhållsskyldige. Vidare gäller att om ett fastställt underhållsbidrag uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör betala i bidrag, utgår bidragsförskott inte med högre belopp än underhållsbidraget.

När en underhållsskyldig har delgivits beslut om att bidragsförskott har beviljats, skall inbetalningarna av underhållsbidraget upp till bidragsförskottsnivån i fortsättningen göras till försäkringskassan. Utgivna bidragsförskott skall i princip återbetalas av den bidragsskyldige föräldern. Den ovan redovisade rätten till avdrag på underhållsbidrag föreligger också då bidragsförskott utgår. Om den underhållsskyldige har rätt att göra avdrag minskas utgående bidragsförskott i motsvarande mån.

För en utförligare redogörelse för bestämmelserna om underhållsbidrag och bidragsförskott hänvisas till lagutskottets yttranden LU 1985/86:2 y och LU 1986/87:3 y samt till socialutskottets betänkanden SoU 1985/86:29 och SoU 1986/87:10.

Motionsmotiveringar

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) anfördes att orsaken till att en del skilsmässobarn inte har något egentligt umgänge med den ena föräldern kan vara geografiska avstånd i förening med brist på ekonomiska resurser. För att stödja dessa barn bör, framhåller motionärerna, staten genom försäkrings-

Härutöver bör de föräldrar som själva står för resor ges rätt till avdrag därför i sin självdeklaration. Motionärerna begär (yrkande 5) ett tillkännagivande om det anförda. I anslutning härtill framhålls att de föräldrar som av skilda anledningar inte vill ha umgänge med sina barn bör betala ett högre underhållsbidrag för att kompensera vårdnadshavaren för dennes merutgifter till följd av det uteblivna umgänget. Motionärerna kritiserar vidare reglerna för fastställande och utbetalning av underhållsbidrag. Enligt motionärerna är reglerna krångliga och bidrar till att konflikter uppkommer mellan parterna. Motionärerna anser (yrkande 6) att underhållsbidragets storlek skall fastställas av försäkringskassan och inte som i dag av domstol. Försäkringskassans beslut om storleken av underhållsbidraget skall vara baserat på inkomst och det antal barn som den bidragsskyldige har försörjningsplikt för. Besluten skall kunna överprövas av en särskild försäkringsnämnd, vars beslut skall kunna överklagas hos domstol.

I motion L414 av Margit Gennser (m) anfördes att de nuvarande reglerna om automatisk indexuppräknings av fastställda underhållsbidrag kan skapa betydande svårigheter för bidragsgivaren, eftersom dennes nominella löneökningar i regel inte räcker för att kompensera indexuppräknings av bidraget. Effekten härav förstärks av de skattekonsekvenser som inträder vid inkomstökning. Med tiden kan det därför uppstå en betydande skevhet i de ekonomiska relationerna mellan den bidragsskyldige och den förälder som uppbär bidraget. Enligt motionären finns det ingen självklar lösning på detta problem, men en möjlighet kan vara att anpassa indexhöjningen så att den inte överstiger de genomsnittliga reallönehöjningarna under året (yrkande 1).

I samma motion tas också upp frågan om resekostnader vid utövande av umgänge med barn. Enligt motionären kan en fränskild make som inte har vårdnaden om barnen men som vill utnyttja sin umgänkesrätt ofta ådra sig betydande kostnader för resor. För att skilsmässor i sådana situationer inte skall leda till att kontakten mellan den maken och barnen bryts bör resekostnaderna göras avdragsgilla vid inkomstbeskattningen, på liknande sätt som är möjligt beträffande kostnad för dubbel bosättning. Motionären yrkar att riksdagen beslutar om sådan avdragsrätt (yrkande 2).

Även i motion L416 av Alf Wennerfors (m) framhålls att föräldrar bör ges rätt till avdrag upp till en viss nivå för kostnader för resor för att hämta och lämna barn resp. för barns egna resor (yrkande 2).

I motion L412 av Per Stenmarck och Ewy Möller (m) framhålls att ett hinder för ett väl fungerande umgänge kan vara att föräldrarna inte kommit överens om fördelningen av den kostnad som umgänget medför. Motionärerna hävdar att det t.o.m. förekommer att en vårdnadshavare flyttar långt från den andre föräldern för att på så vis försvåra eller omöjliggöra umgänget. Långa resor kan i sådana fall innebära dryga kostnader för den förälder som inte har vårdnaden. Med hänsyn härtill och under anförande att det är av största vikt för barnet att det har fortlöpande kontakt med båda föräldrarna yrkas i motionen att 6 kap. 15 § FB förses med ett tillägg av innebörd att kostnaderna för umgänget skall delas lika mellan föräldrarna, om ej annat avtalats. Motionärerna hänvisar därvid till att lagutskottet tidigare (LU

1987/88:33) framhållit att det är angeläget att problemet med resekostnader får en lösning och motionärerna anser att det bör ankomma på utskottet att utarbeta förslag till erforderlig lagtext.

1988/89:LU33

Utformningen av reglerna om rätt till avdrag på underhållsbidrag vid umgänge med barn kritiseras i motion L413 av Maria Leissner (fp). Enligt motionären befinner sig de föräldrar som är skyldiga att betala underhållsbidrag i ett underläge av flera anledningar. Motionären framhåller att de underhållsskyldiga föräldrarna ytterst sällan har barnet hos sig så lång tid som fem dygn i sträck och att en förälder naturligtvis har utgifter för barnet även om det vistas hos denne under endast en kortare tid. Enligt motionären bör avdrag på underhållsbidrag få ske redan när föräldern har barnet hos sig under en sammanhängande tid av ett dygn. Avdrag för varje dygn bör vidare alltid få göras med 1/30 av det månatliga underhållsbidraget.

Pågående utredning

Som angivits i det föregående tillkallade regeringen våren 1987 en kommitté (S 1986:05) med uppgift att göra en översyn av reglerna för underhållsbidrag och bidragsförskott. Kommittén skall enligt sina direktiv bl. a. förutsättningslöst se över reglerna om underhållsbidrag, bidragsförskott och andra system som påverkar särlevande föräldrars ekonomi. En närmare redogörelse för de uppgifter som anförtrots kommittén har lämnats i betänkandets inledande avsnitt (s. 4) vartill hänvisas. Utredningens arbete beräknas vara avslutat under år 1989.

Frågornas tidigare behandling

Motioner rörande underhållsbidrag till barn och kostnader för umgängesresor m.m. har vid flera tillfällen tidigare, senast våren 1988, behandlats av riksdagen med anledning av motioner med samma syfte som de nu aktuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1987/88:33) erinrade utskottet om att regeringen våren 1987 tillkallat en kommitté med uppgift att göra en översyn av reglerna för underhållsbidrag till barn och bidragsförskott. Vidare pekade utskottet på att kommittén enligt sina direktiv bl.a. förutsättningslöst skall se över bestämmelserna om underhållsbidrag, bidragsförskott och andra regelsystem som påverkar särlevande föräldrars ekonomi. Med hänsyn till det sålunda pågående utredningsarbetet borde enligt utskottets mening motionerna såvitt de avsåg frågan om underhållsbidrag till barn inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Beträffande frågan om resekostnader vid utövande av umgänge med barn underströk utskottet – i linje med vad utskottet uttalat då spörsmålet tidigare aktualiserats i riksdagen – att det är olyckligt om ekonomiska omständigheter lägger hinder i vägen för barnets umgänge med den ene av sina föräldrar. Mot bakgrund av vad utskottet hade framhållit tidigare om barnets behov av goda och nära relationer till båda sina föräldrar var det enligt utskottets mening angeläget att problemet med resekostnaderna fick en lösning. Utskottet erinrade om att utskottet tidigare (LU 1985/86:2 y och 1986/87:25) även ställt sig positivt till att spörsmålet i hela sin vidd tas upp till överväganden i samband med den pågående översynen av reglerna för underhållsbidrag och

bidragsförskott. Utan att i sak ta ställning till hur frågan skulle lösas föreslog utskottet att motionerna i förevarande del jämte utskottets betänkande i ärendet borde överlämnas till kommittén för översyn av reglerna för underhållsbidrag till barn och bidragsförskott för att tas i beaktande vid utredningsarbetet. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag.

Frågan om umgängeskostnader har aktualiserats även inom Nordiska rådet. I Juridiska utskottets betänkande över Nordiska ministerrådets planer för det nordiska samarbetet (C2) har Juridiska utskottet föreslagit att Nordiska rådet hemställer till Nordiska ministerrådet att i samband med en genomgång av reglerna om vårdnad, m.m. också undersöka möjligheterna för ekonomisk hjälp från samhällets sida till de föräldrar och barn som efter en skilsmässa kommer att bo så långt från varandra att utövandet av umgänget blir en ekonomisk börda. Förslaget har antagits vid Nordiska rådets 37:e session år 1989.

Faderskapspresumtion m.m. vid samboförhållanden

Gällande ordning

De grundläggande reglerna rörande *faderskap till barn* återfinns i 1 kap. FB. Är vid barns födelse modern gift skall enligt 1 kap. 1 § FB mannen i äktenskapet anses som barnets far (den s.k. faderskapspresumtionen).

Är situationen vid barnets födelse den att det inte finns någon faderskapspresumtion skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Om barnet är underårigt ankommer det på socialnämnden att försöka utreda vem som är far till barnet och se till att faderskapet fastställs. Om faderskapsfrågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet på grund av socialnämndens utredning bör nämnden bereda mannen i fråga tillfälle att erkänna faderskapet. Nämnden bör verka för att blodundersökning äger rum beträffande modern, barnet och den som kan vara fader till barnet, om denne begär det eller anledning finns till antagande att modern haft samlag med mer än en man under tid då barnet kan vara avlat.

En närmare redovisning för vad som gäller beträffande socialnämndens utredningsskyldighet i faderskapsärenden har lämnats i betänkandet LU 1986/87:25 vartill hänvisas.

Fastställs faderskapet genom dom skall rätten på talan av barnet eller den som företräder barnet förklara en man vara far till barnet, om det är utrett att han har haft samlag med barnets mor under barnets konceptionstid och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av honom.

Gällande bestämmelser om förutsättningarna för gemensam vårdnad har redovisats ovan (s. 5.).

Motionsmotivering

Motiveringen till motion L408 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) återfinns i motion A804 om jämställdheten. I sistnämnda motion framhålls att många av

nu gällande bestämmelser och myndighetsrutiner begränsar männens möjligheter att ta ansvar för sina barn samt att ogifta faders ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot barnen bör stärkas. Motionärerna konstaterar att en ogift fader måste anmäla sig som vårdnadshavare till sitt eget barn medan en ogift moders vårdnadsskap erkänns automatiskt. Enligt motionärerna bör man pröva möjligheten att införa faderskapspresumtion för fader som stadigvarande sammanbor med barnets moder.

I motion L416 av Alf Wennerfors (m) yrkas ändring av reglerna om gemensam vårdnad (yrkande 1). Enligt motionären skulle det vara positivt om det blev naturligt i samboförhållanden att föräldrarna redan i samband med att fadern erkänner faderskapet inför den sociala myndigheten anmälde att vårdnaden om barnet skall vara gemensam. Motionären anser att en sådan ordning skulle underlätta kontakterna mellan barnet och dess fader och hänvisar till undersökningar som tyder på att samboförhållanden ofta upplöses innan barnet nått ett års ålder och att fadern därefter i många fall har dålig kontakt med barnet.

Frågans tidigare behandling

Motioner om införande av en *faderskapspresumtion* vid samboförhållanden har tidigare behandlats flera gånger av riksdagen, senast våren 1987 och våren 1988, och har därvid avslagits (LU 1986/87:25 och LU 1987/88:25).

Då frågan prövades 1987 underströk utskottet att utgångspunkten för reglerna om fastställande av faderskap och vårdnad måste vara omtanken om barnets bästa och att reglerna inte får utformas på sådant sätt att risker kan uppkomma för att barnets rättigheter på något sätt blir åsidosatta. När faderskapet fastställs genom erkännande är det därför, fortsatte utskottet, viktigt att det verkligen är fadern och inte någon annan som skriver på erkännandet, eftersom ett felaktigt faderskapserkännande senare kan få mycket olyckliga konsekvenser för barnet. Sammanfattningsvis konstaterade utskottet att gällande regler ger ogifta föräldrar och särskilt då de samboende möjlighet att få faderskapet och mannens vårdnad om barnet avgjorda på ett enkelt sätt. Utskottet hänvisade härvidlag till att det inte föreligger något hinder mot att påbörja en faderskapsutredning innan barnet är fött samt att rutinerna för handläggningen av faderskapsärenden var sådana att inga parter behövde utsättas för integritetskränkande frågor. Även om utskottet i och för sig väl kunde förstå att en ogift far i direkt anslutning till barnets födelse också i rättslig bemärkelse vill bli far till sitt barn ansåg utskottet att införandet av en faderskapspresumtion för en samboende svårligen lät sig göras.

Vid 1988 års riksdagsbehandling av spörsmålet framhöll utskottet att vad som tidigare anförts fortfarande ägde giltighet. Utskottet vidhöll därför sin uppfattning att hänsynen till barnets bästa kräver att i de aktuella fallen faderskapet fastställs under medverkan av socialnämnden. I linje med tidigare uttalanden underströk utskottet vikten av att faderskapsärenden handläggs på ett så enkelt sätt som är möjligt med hänsyn till barnets intressen och under former som inte behöver uppfattas som integritetskränkande. Utskottet ansåg det därför tillfredsställande att socialstyrelsen hade

beslutat om nya formulär för faderskapsutredning. De nya formulären innebar enligt utskottet bl.a. förenklade rutiner för fastställande av faderskap till barn vars föräldrar är sammanboende vid barnets födelse men inte var det under konceptionstiden. För att de förenklade rutinerna skall få tillämpas i dessa fall fordrades dock, påpekade utskottet, att parterna hade stadigvarande förbindelse med varandra vid tiden för konceptionen.

Som redovisats ovan genomfördes år 1983 ändringar i FB:s bestämmelser om vårdnad och umgänge. Ändringarna innebar bl.a. en förenkling av förfarandet för ogifta föräldrar att efter anmälan till pastorsämbetet kunna få gemensam vårdnad om sina barn. I lagstiftningsärendet (prop. 1981/82:168, LU 1982/83:17) framhöll utskottet att föräldrarna har möjlighet att av socialnämnden få information om innebörden av gemensam vårdnad samt råd och stöd vid sitt ställningstagande till vilken vårdnadsform de skall välja. Enligt utskottet gav de nya reglerna föräldrarna möjlighet att redan i samband med att faderskapet fastställs anmäla sitt önskemål om gemensam vårdnad och genom förmedling av socialnämnden få anmälan vidarebefordrad till pastorsämbetet. Utskottet ansåg det föreslagna förfarandet enkelt och arbetsbesparande för föräldrar och domstolar. Utskottet påpekade också att i de fall socialnämnden medverkar det finns vissa garantier för att föräldrarna inte fattar oöverlagda beslut.

Visst uttalande i riksdagen

Justitieministern besvarade den 14 april 1989 (RD 1988/89:97) en fråga av Ewa Hedkvist Petersen (s) vari hon begärde besked om huruvida justitieministern var beredd att ta initiativ så att ogifta föräldrar mer regelmässigt erhåller gemensam vårdnad om sina barn. Ministern framhöll därvid att det enligt hennes mening finns anledning att eftersträva en ökad användning av institutet gemensam vårdnad, och att man inom justitiedepartementet för närvarande undersöker vilka möjligheter som kan finnas för att uppnå detta. Enligt justitieministern kommer resultatet av arbetet att presenteras i en departementspromemoria som beräknas kunna framläggas under våren 1989. Justitieministern anförde i svaret att det var för tidigt att gå in på konkreta förslag men att man överväger inom justitiedepartementet bl.a. om man genom praktiska förenklingar kan göra den gemensamma vårdnaden mer lättillgänglig för ogifta föräldrar. I mycket är spörsmålet, fortsatte ministern, ett informationsproblem, och hon ansåg att det kan vara lämpligt att information lämnas i samband med framläggandet av departementspromemorian.

Sekretesskydd för barn

Gällande ordning

Enligt 14 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100) gäller *sekretess till skydd för enskild* i princip inte i förhållande till den enskilde själv. Den enskilde kan i princip också efterge den sekretess som gäller till hans förmån. Är det fråga om en underårig blir det i stället vårdnadshavaren som har rätten att ta del av

sådana uppgifter som är sekretesskyddade i barnets intresse och att efterge sekretessen. Rätten för vårdnadshavaren att ta del av uppgifter som är sekretesskyddade i barnets intresse följer av bestämmelserna i 6 kap. 1, 2 och 11 §§ FB om att vårdnadshavaren ansvarar för barnets personliga förhållanden. Då den underårige uppnått en viss mognad och utveckling anses dock befogenheterna i sekretesshänseende tillkomma honom själv. Någon uttrycklig åldersgräns finns inte men om det är fråga om en person som kommit upp i tonåren torde han många gånger få anses ha nått sådan mognad att han är berättigad till ett visst skydd för sin integritet även gentemot föräldrarna.

I fråga om hälso- och sjukvårdsområdet gäller enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen sekretess för uppgifter om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Sekretessen på hälso- och sjukvårdsområdet avgränsas med ett s.k. omvänt skaderekvisit. Det innebär att en uppgift inte får lämnas ut, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller hans närstående lider men, en presumtion således för sekretess. När det däremot är fråga om uppgifter på skolans område gäller enligt 7 kap. 9 § sekretess endast om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs. Ett sådant s.k. rakt skaderekvisit innebär presumtion för offentlighet. Beträffande uppgifter som hänför sig till psykologisk undersökning eller till psykologers och kurators verksamhet gäller dock ett omvänt skaderekvisit.

I proposition 1988/89:67 om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m.m. föreslås ändringar i sekretesslagen av innebörd bl.a. att sekretessen till skydd för en underårig skall gälla även i förhållande till vårdnadshavaren under vissa förutsättningar.

Motionsmotivering

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) framhålls att gällande sekretesskydd får genom anknytningen till vårdnaden till följd att den från vårdnaden skilde föräldern drabbas på ett orättfärdigt sätt. Även icke vårdnadshavande förälder måste enligt motionärerna ha möjlighet att engagera sig i sina barns liv. Vid barns sjukhusvistelse, skolgång och utbildning är informationen till umgängesföräldern starkt begränsad eller delvis omöjliggjord. De negativa effekterna som nuvarande sekretesskydd medför innebär enligt motionärernas mening en allvarlig försvagning av barnets sociala nätverk. Motionärerna begär (yrkande 7) ett tillkännagivande om att båda föräldrarna bör vara jämställda i sekretessammanhang.

Tidigare riksdagsbehandling

Hösten 1988 behandlade konstitutionsutskottet en motion vari begärdes en översyn av sekretessreglerna för hälso- och sjukvården i syfte att förbättra möjligheterna för en fränskild förälder med umgängesrätt att få upplysningar om eget barn som är intaget för vård. I sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:KU14) framhöll konstitutionsutskottet – med hänvisning till ett av socialstyrelsen i ärendet avgivet remissvar – att det på området fick anses föreligga ett visst utrymme för uppgiftslämnande av aktuellt slag till den förälder som inte har vårdnaden om sitt barn, även om vårdnadshava-

rens samtycke saknas. Vidare framhöll konstitutionsutskottet att det självfallet är angeläget att åtgärder vidtas om nuvarande ordning medför olägenheter i praktiken för den förälder som endast har umgängesrätt. Enligt utskottets mening hade det dock inte frångått att situationen skulle vara sådan att det var påkallat att ta det i motionen begärda initiativet. Utskottet avstyrkte därför motionen. 1988/89:LU33

Borgerlig namngivningsceremoni

Gällande ordning

Några särskilda formföreskrifter eller krav på ceremonier uppställs inte i namnlagen (1982:670) när det gäller barns förvärv av efternamn och förnamn. Beträffande efternamn är huvudregeln att barn till föräldrar med gemensamt efternamn erhåller det namnet redan vid födelsen. Har föräldrarna olika efternamn och har de tidigare gemensamma barn får det nya barnet det namn som dess yngsta syskon bär. I andra fall skall föräldrarna inom tre månader till pastorsämbetet anmäla vilket efternamn barnet skall bära. Görs inte anmälan i rätt tid anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn. Vilka förnamn barnet skall ha bestäms av föräldrarna, och de skall inom tre månader från barnets födelse anmäla förnamnen till pastorsämbetet. Med anmälan om förnamn till pastorsämbetet jämföras sådan anmälan som vid dop inom svenska kyrkan görs om förnamn till dopförrättaren.

Motionsmotivering

I motion L420 av Kent Carlsson och Anneli Hulthén (s) erinrar motionärerna om att det till den kyrkliga vigsel- resp. begravningsakten finns borgerliga alternativ. Motionärerna efterlyser i konsekvens härmed en borgerlig namngivningsceremoni som alternativ till den religiösa dopakten. Praktiskt skulle spørgålet enligt motionärerna gå att lösa på sådant sätt att exempelvis de som i dag utbildas och utses till förrättare av borgerlig vigsel även instrueras att tjänstgöra som förrättare av borgerlig namngivningsceremoni. I denna ceremoni skulle, förutom själva namngivningen och eventuellt utseende av faddrar, också kunna ingå vägledande ord om föräldrarnas ansvar för barnet.

Visst uttalande i riksdagen

Dåvarande civilministern Bo Holmberg besvarade den 17 februari 1984 en fråga av Margó Ingvardsson (vpk) vari hon begärde besked om regeringen avsåg att föreslå några åtgärder för att borgerliga namngivningsceremonier skall få samhällets stöd och bli ett alternativ till den kyrkliga ritualen. I sitt svar framhöll civilministern bl.a. att det kristna dopet som sådant inte, som många tror, är en namngivningsceremoni. Dopet är ett av kyrkans sakrament och innebär att den som döps tas upp i den kristna kyrkans gemenskap. Enligt civilministern borde det självfallet stå var och en fritt att vid namngivning av

barn anordna någon form av ceremoni som alternativ till det kyrkliga dopet. På liknande sätt anordnas ju, fortsatte civilministern, borgerliga begravningar som ett alternativ till de kyrkliga. Sådana ceremonier borde dock ha en helt frivillig prägel. En vigsel har till skillnad från dop och begravningar rättsverkningar för enskilda människor och för det allmänna. Enligt civilministern har det därför ansetts angeläget att samhället kan ge ett alternativ till den kyrkliga vigseln.

Mot bakgrund av vad som anförts var civilministern inte beredd att föreslå några åtgärder för att en borgerlig namngivningsceremoni skulle få samhällets stöd.

Utskottet

Inledning

I betänkandet behandlar utskottet tio motioner som på olika sätt anknyter till reglerna om vårdnad och umgänge med barn. I motionerna tas upp frågor om bl.a. domstols sammansättning i mål om vårdnad och umgänge och juridiskt biträde åt barnet i sådana mål samt vidare spörsmål om interimistiska beslut, vårdnadsutredningar, samarbetsamtal och handläggningen av verkställighetsfrågor ävensom om resekostnader m.m. vid utövandet av umgänge med barn. Tre av motionerna berör också reglerna om underhållsbidrag, och i en av motionerna tas upp frågan om rätt för förälder som inte är vårdnadshavare att ta del av sekretesskyddade uppgifter om barnet. Vidare behandlar utskottet ett motionsyrkande om faderskapspresumtion vid samboförhållanden och en motion vari begärs införande av en borgerlig namngivningsceremoni som alternativ till den religiösa dopakten.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena vill utskottet erinra om att den svenska familjerätten sedan början av 1970-talet har varit föremål för en fortlöpande reformering. År 1973 ändrades föräldrabalkens (FB) regler om vårdnad om barn (prop. 1973:32, LU 20). Reformen innebar bl.a. att frågan om vem av makarna som bär skulden till söndringen inte får tillmätas betydelse vid avgörandet av vem av dem som efter skilsmässan skall få vårdnaden om barnen. Samtidigt ändrades reglerna om vårdnad av barn till ogifta föräldrar så att föräldrarna likställdes när det gäller möjligheten att efter särskild prövning få vårdnaden om barn. Ett annat viktigt steg i reformarbetet togs år 1976 (prop. 1975/76:170, LU 33) då det infördes en möjlighet för föräldrar, som inte är gifta med varandra eller som har skilt sig, att efter prövning av domstol få gemensam vårdnad om sina barn.

År 1978 företogs en genomgripande reform av underhållsreglerna i FB som bl.a. innebar att dessa – liksom bestämmelserna om bidragsförskott – anpassades till de nya vårdnadsreglerna (prop. 1978/79:12, LU 9).

I början av år 1983 fattade riksdagen beslut om ändringar i FB:s bestämmelser om vårdnad och umgänge (prop. 1981/82:168, LU 1982/83:17). Genom lagändringarna blev det bl.a. möjligt för makar att efter skilsmässa gemensamt utöva vårdnaden om sina barn utan särskilt domstolsbeslut. Vidare förenklades förfarandet i fall då ogifta föräldrar som bor tillsammans med sina barn vill få gemensam vårdnad om barnen.

Under våren 1983 antog riksdagen också ändringar i FB:s bestämmelser om verkställighet av allmän domstols avgöranden om vårdnad och umgänge (prop. 1982/83:165, LU 41). Ändringarna innebär bl.a. att möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsades och att länsrättens befogenhet att vägra verkställighet i viss mån utökades.

1988/89:LU33

År 1977 tillsattes utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt med uppdrag att överväga olika åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning. Utredningen skulle enligt direktiven själv kartlägga problemområdet och ange i vilka ämnen lagändringar borde komma i fråga. I delbetänkandet (SOU 1979:63) Om föräldraansvar m.m. lade utredningen fram förslag om bl.a. regler om vårdnad, umgänge och överlämnande av barn. Vissa av förslagen kom att ligga till grund för de ändringar i FB som genomfördes år 1983. Betänkandet innehöll också förslag om talerätt och representation för barn i mål om vårdnad m.m. Åren 1982 och 1984 fick utredningen tilläggsdirektiv för sitt arbete. Sålunda skulle utredningen bl.a. undersöka om – och i så fall i vilken utsträckning – barn skall ha talerätt i mål om vårdnad m.m. Utredningen skulle även utreda huruvida domstolarna vid handläggningen av sådana mål bör tillföras barnpsykologisk sakkunskap. Utredningen, vars återstående uppgifter numera överförts till förmynderskapsutredningen (Ju 1984:07), avgav i början av år 1987 sitt tredje och sista delbetänkande (SOU 1987:7) Barnets rätt 3. Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m., vari bl.a. de nyss angivna frågorna behandlas. Betänkandet har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

Justitiedepartementet anordnade i mars 1988 en hearing om vårdnads- och umgängesfrågor. Syftet med hearingen var enligt vad utskottet inhämtat att departementet skulle få underlag för en bedömning av hur vårdnads- och umgängeslagstiftningen fungerar och om några ändringar i denna lagstiftning behövs.

På begäran av riksdagen (SoU 1985/86:29) tillkallade regeringen under våren 1987 en kommitté med uppgift att göra en översyn av reglerna för underhållsbidrag och bidragsförskott. Riksdagens begäran föranleddes av riksdagens revisorers förslag (förs. 1985/86:17) angående statens utgifter för bidragsförskott m.m. samt motioner angående olika frågor om underhållsbidrag och bidragsförskott. En närmare redovisning av direktiven för översynsarbetet har lämnats ovan.

Sedan riksdagen (LU 1986/87:25) våren 1987 begärt att verksamheten med samarbetsamtal m.m. i vårdnads- och umgängeskonflikter skulle utvärderas har regeringen (socialdepartementet) i beslut den 14 januari 1988 uppdragit åt socialstyrelsen att företa den begärda utvärderingen samt att undersöka hur verksamheten med familjerådgivning skall kunna tryggas. En närmare redogörelse för uppdraget har lämnats ovan (s. 13).

Frågor om vårdnad och umgänge m.m.

Regler om vem som skall ha vårdnaden om ett barn finns i 6 kap. FB. Den grundläggande bestämmelsen är att barnet från födelsen står under vårdnad av båda föräldrarna, om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra står barnet

från den tidpunkten under vårdnad av båda föräldrarna. Den gemensamma vårdnaden fortsätter i princip att gälla också efter äktenskapsskillnad mellan föräldrarna. Ogifta föräldrar kan – om inte domstol tidigare beslutat i vårdnadsfrågan – genom en anmälan till pastorsämbetet få gemensam vårdnad om sina barn. Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet skall rätten på begäran av någon av föräldrarna besluta att vårdnaden skall anförtros endast en av dem efter vad som är bäst för barnet. Inom ramen för ett äktenskapsskillnadsmål kan rätten fatta ett sådant beslut även utan yrkande, om gemensam vårdnad uppenbart är oförenlig med barnets bästa. Har endast den ena föräldern vårdnaden om barnet kan vårdnaden överflyttas till den andra om detta är bäst för barnet. Om någon av föräldrarna vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorg om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling skall rätten besluta om ändring i vårdnaden. Är båda föräldrarna på angivet sätt olämpliga som vårdnadshavare skall vårdnaden överflyttas till en eller två särskilt förordnade förmyndare.

FB innehåller också bestämmelser om att barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. Om barnets vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, skall rätten på begäran av den föräldern besluta i umgängesfrågan efter vad som är bäst för barnet.

I mål om vårdnad eller umgänge får rätten, för tiden till dess att ett lagakraftvunnet avgörande föreligger, besluta om vårdnad eller umgänge efter vad rätten finner skäligt. Innan ett sådant interimistiskt beslut får meddelas skall motparten ha haft tillfälle att yttra sig. Rätten kan också inhämta upplysningar i frågan från socialnämnden. Ett interimistiskt beslut får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft men kan när som helst ändras av rätten.

Rätten är skyldig att se till att vårdnads- och umgängesfrågorna blir utredda i erforderlig omfattning. Före det slutliga avgörandet av saken skall socialnämnden höras eller, om det är tillräckligt, beredas tillfälle att yttra sig. Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av det. Vidare kan domstolen förklara ett mål om vårdnad eller umgänge vilande om samtal i syfte att nå enighet i frågan har inletts mellan parterna genom socialnämndens eller något annat organs försorg.

Mål om vårdnad och umgänge handläggs av allmän domstol, dvs. i första instans av tingsrätt med möjlighet för den förlorande parten att överklaga avgörandet till hovrätt och därefter, under vissa förutsättningar, till högsta domstolen. I vissa fall kan allmän domstol, på yrkande av part, kombinera ett avgörande om vårdnad eller umgänge med ett föreläggande vid vite för motparten att lämna ifrån sig barnet.

Mål om verkställighet av sådana avgöranden av allmän domstol som rör vårdnad och umgänge handläggs av allmän förvaltningsdomstol, dvs. i första instans av länsrätt, vars avgöranden kan överklagas till kammarrätt, och därefter, under vissa förutsättningar, till regeringsrätten. När förvaltnings-

domstolen förordnar om verkställighet kan den förelägga vite eller, under särskilda förutsättningar, besluta om polishämtning. Länsrätten får innan den förordnar om verkställighet uppdra åt en lämplig person att verka för ett frivilligt överlämnande. Om barnet har fyllt tolv år skall dess vilja beaktas i verkställighetsmålet. Detsamma gäller om barnet inte har fyllt tolv år men nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas.

Länsrätten kan vägra verkställighet om det är uppenbart att förhållandena har ändrats sedan allmän domstol fattade sitt beslut och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnad eller umgänge tas upp på nytt. Om länsrätten på nu angivna skäl vägrar verkställighet skall vårdnads- eller umgangesfrågan tas upp av allmän domstol om den som har sökt verkställighet, dennes motpart eller socialnämnden gör ansökan härom. Däremot kan länsrätten inte själv påkalla att saken prövas i allmän domstol. Även i andra fall kan länsrätten vägra verkställighet, nämligen om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

Allmän förvaltningsdomstol handlägger också mål enligt socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I dessa mål skall domstolens bedömning avse bl.a. frågan om det föreligger risk som inte är ringa för att ett barns kroppsliga eller själsliga hälsa skadas i vissa angivna situationer.

I samtliga nu angivna måltyper har domstolarna möjlighet att förordna sakkunnig att avge yttrande. Den som förordnats som sakkunnig kan också höras inför rätten. En sakkunnig ingår inte i domstolen utan utgör blott ett bevismedel.

I motion L409 av Karl Hagström (s) framhålls att reformen om gemensam vårdnad som genomfördes år 1983 är lovvärd men att det är angeläget att denna reform nu utvärderas. Motionären begär tillkännagivande därom (yrkande 1) liksom om vikten av att föräldrar ges mer stöd och information för att klara av den gemensamma vårdnaden (yrkande 2).

Motiveringen till motion L407 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) återfinns i motion So251 om barns livsvillkor. Motionärerna riktar kritik mot de nuvarande reglerna om vårdnad och umgänge som de anser i flera avseenden vara bristfälliga. Enligt motionärerna har de problem som nuvarande regler för med sig accentuerats under senare år. Trots att regeringen i olika sammanhang, bl.a. genom riksdagsuttalanden våren 1988, uppmärksamats på problematiken har några förslag till ändringar i regelsystemet inte lagts fram. Motionärerna anser att frågorna är så angelägna att en lösning lagstiftningsvägen inte längre får fördröjas (yrkande 1). I motionen pekar motionärerna på en rad spørsmål som enligt deras mening bör åtgärdas. Hit hör den av riksdagen begärda utvärderingen av verksamheten med s.k. samarbetssamtal, och motionärerna anser att socialstyrelsens uppdrag att utvärdera den verksamheten bör vara klart före den 1 juli 1989. Vidare framhålls att interimistiska beslut inte bör få ha en styrande inverkan på det slutliga avgörandet i vårdnadsfrågorna och därför endast skall få avse faktisk vårdnad samt att vårdnadsutredningar bör vara slutförda inom viss tid, förslagsvis tre-fyra månader. Slutresultatet i vårdnadstvister bör vara att den gemensamma vårdnaden skall fortsätta utom i de fall då det inte är förenligt med barnets bästa. Enligt motionärerna bör också umgangesreglerna

förbättras så att umgänget utformas efter vad som är bäst för barnet och att även förälder som inte har vårdnaden ges en lagfäst rätt till information om viktigare angelägenheter som rör barnets hälsa och framtid. Vidare förordas ökade möjligheter för länsrätten att vägra verkställighet av vårdnads- och umgängesavgöranden i samtliga fall då verkställighet inte är förenlig med barnets bästa samt möjlighet för länsrätten att kunna återförvisa verkställighetsmål till allmän domstol för prövning. Slutligen bör vårdnadsbeslut enligt motionärerna kunna omprövas i syfte att förhindra umgängessabotage.

I motion L408 av Bengt Westerberg m.fl. (fp), vari hänvisas till motion A804 om jämställdheten, begärs tillkännagivande om att det bör övervägas att i Sverige införa en liknande regel som den i bl.a. Storbritannien med innebörd att föräldrarna skall vara överens om hur vårdnaden om barnet skall ordnas innan de kan ta ut skilsmässa (yrkande 2).

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) begärs tillkännagivanden om behovet av lagstiftningsåtgärder i flera olika hänseenden. För att underlätta en uppgörelse i godo mellan tvistande föräldrar bör enligt motionärerna en regel införas om obligatoriska samarbetssamtal under förmedling av socialförvaltningen innan rätten fattar interimistiskt beslut i ärendet (yrkande 1). Motionärerna anser vidare att vårdnadsutredningar skall vara avslutade inom tre månader (yrkande 2), att den förälder som inte har vårdnaden bör tillförsäkras möjlighet att faktiskt utöva umgänget och att FB:s bestämmelser förtydligas så att rätten även under pågående process i umgängesfrågor skall besluta om fortsatt umgänge och att den som saboterar umgänget blir fräntagen vårdnaden om detta inte står i strid med barnets bästa (yrkande 3) samt att barn i vårdnadstvister får ett eget juridiskt ombud som ser till barnets intresse (yrkande 4).

I motion L416 av Alf Wennerfors (m) framhålls att en god, regelbunden kontakt med bägge föräldrarna är av central vikt för ett barns självkänsla, identitet och utveckling. I syfte att öka möjligheterna till en sådan kontakt även efter en skilsmässa mellan föräldrarna yrkar motionären tillkännagivanden dels om behovet av att FB görs mer inriktad på vårdnadshavarens ansvar så att den andre föräldern får möjlighet till en god och regelbunden kontakt med det gemensamma barnet (yrkande 3), dels om behovet av ändrade regler för interimistiska beslut så att de ej får en styrande verkan (yrkande 4).

Även i motion L417 av Ingrid Hemmingsson och Wiggo Komstedt (m) betonas barnens behov av nära kontakter med båda sina föräldrar också efter det att föräldrarna separerat. Motionärerna begär förslag till åtgärder för att säkra föräldrarnas och barnens umgängesmöjligheter. Detta syfte bör enligt motionärerna kunna nås om handläggningen av vårdnadsfall blir effektivare, och det bör därför övervägas om inte det i praktiken dubbla processandet inför socialnämnden och domstolen kan slopas. Motionärerna förordar att socialnämnden vid vårdnadsutredningen inte skall ha något ansvar utöver att föreslå vem som skall avge yttrande till domstolen. I syfte att motverka uppsplitande och tidsödande vårdnads- och umgängestvister mellan föräldrarna anser motionärerna att sådana tvister inte bör få tas upp till ny prövning förrän viss tid förflutit sedan frågan senast avgjordes. Slutligen anser motionärerna att interimistiska beslut bör inskränkas till att avse enbart var barnet skall bo samt att barnet bör få möjlighet till ett offentligt biträde.

Som utskottet framhållit då frågor om vårdnad och umgänge tidigare behandlats i riksdagen (se senast LU 1987/88:33) har barn behov av nära och goda relationer med båda sina föräldrar även i de fall då föräldrarna inte längre lever tillsammans. Det ligger i sakens natur att sådana relationer bäst främjas om föräldrarna kan komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågorna skall lösas så att dessa frågor inte behöver bli föremål för långdragna och upprivande processer inför domstol. Att samförståndslösningar kan uppnås är också av betydelse när det gäller att förhindra för barnet negativa konsekvenser av föräldrarnas separation och skapa förutsättningar för ett fortsatt samarbete mellan föräldrarna i viktigare frågor som rör barnet. Det torde emellertid förhålla sig så att en separation endast undantagsvis kan genomföras i fullt samförstånd och utan svårigheter för föräldrarna och barnen. Många gånger är konflikterna djupa och uppslitande, något som påverkar barnen negativt och gör det svårt för föräldrarna att upprätthålla ett samarbete i framtiden. Mot den bakgrunden anser utskottet i likhet med motionärerna att det är angeläget att reglerna i FB är utformade så att de i största möjliga utsträckning skapar förutsättningar för att vårdnads- och umgängesfrågorna trots konflikterna mellan föräldrarna kan lösas på ett sätt som gör det möjligt för barnen att kunna upprätthålla kontakten med båda föräldrarna sedan dessa separerat och att reglerna även i övrigt tillgodoser barnens intressen. Enligt utskottets mening får de nuvarande bestämmelserna på området i sig anses ha en i väsentliga avseenden lämplig utformning. Det sagda utesluter emellertid inte att det finns ett behov av en översyn av bestämmelserna i vissa hänseenden i syfte att ytterligare tillgodose barnens intressen. En så långtgående ändring som förespråkas i motion L408 är utskottet dock inte berett att ställa sig bakom. Att föräldrarna inte skulle ha rätt till skilsmässa förrän de kommit överens i vårdnadsfrågan kan enligt utskottets mening inte anses förenligt med principerna i vår svenska familjerättsliga lagstiftning och torde inte heller gagna barnen.

Utskottet erinrar om att utskottet våren 1988 ingående behandlade motioner vari framfördes i allt väsentligt samma synpunkter som i de i år väckta motionerna L407, L408, L411, L416 och L417. Utskottet konstaterade då (LU 1987/88:33) att spörsmålen antingen tagits upp av utredningen om barnens rätt i det inledningsvis nämnda betänkandet (SOU 1987:7) Barnets rätt 3. Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m. eller aktualiserats vid den av justitiedepartementet i mars 1988 anordnade hearingen. Utskottet ansåg att regeringens ställningstagande till de olika frågorna inte borde föregripas.

Enligt vad utskottet nu inhämtat pågår för närvarande inom justitiedepartementet arbete med en departementspromemoria rörande reglerna om vårdnad och umgänge. Till grund för arbetet ligger förslagen från utredningen om barnens rätt och vad som framkom vid den nämnda hearingen. Promemorian beräknas bli framlagd till sommaren 1989. Enligt utskottets mening bör riksdagen lika litet nu som våren 1988 föregripa regeringens ställningstaganden. Med hänsyn till frågornas vikt utgår utskottet dock från att regeringen snarast möjligt framlägger förslag till de ändringar i FB som är påkallade.

Vad särskilt gäller den i motionerna L407 och L411 upptagna frågan om samarbetssamtal vill utskottet nu liksom våren 1988 också hänvisa till den utvärdering av verksamheten med samarbetssamtal som socialstyrelsen företar på regeringens uppdrag. Enligt vad utskottet inhämtat beräknas socialstyrelsen redovisa resultatet av uppdraget i början av juni månad 1989.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L407 yrkande 1, L408 yrkande 2, L411 yrkandena 1, 2, 3 och 4, L416 yrkandena 3 och 4 och L417.

Vad härfter angår den i motion L409 begärda utvärderingen av reglerna om gemensam vårdnad och den därtill anknutna frågan om stöd och information till föräldrar om denna vårdform utgår utskottet med hänsyn till vad justitieministern nyligen anför vid besvarandet av en fråga i riksdagen (se nedan s. 35) från att spörsmålen – utan något särskilt tillkännagivande i saken från riksdagens sida – övervägs under det pågående beredningsarbetet inom justitiedepartementet. Någon riksdagens vidare åtgärd med anledning av motion L409 är därför inte erforderlig, och utskottet avstyrker bifall till motionen.

I motion L407 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) tas upp frågan om expertmedverkan i vårdnads- och umgänges mål. Motionärerna förordar (yrkande 2) att rätten vid handläggning av mål om bl.a. vårdnad och umgänge skall kunna utökas med en ledamot som har ingående kunskaper om barns utveckling och behov.

Som närmare redovisats ovan (s. 10 ff.) har frågan om expertmedverkan behandlats av både utredningen om barnens rätt i det tidigare nämnda betänkandet (SOU 1987:7) och av rättegångsutredningen i betänkandet (SOU 1987:13) Expertmedverkan och specialisering. I riksdagen aktualiserades frågan våren 1988 med anledning av en motion med samma syfte som motion L407. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU 1987/88:33) framhöll utskottet att det i mål som rör barn ofta finns behov av särskild sakkunskap i fråga om barns förhållanden. Även om gällande regler medger att en expert anlitas av domstolen som sakkunnig fanns det enligt utskottet anledning att överväga om inte expertis bör kunna utnyttjas i större utsträckning än vad som sker i dag. En utbyggnad av sakkunniginstitutet kunde därvidlag vara en framkomlig väg. Utskottet ansåg dock inte att riksdagen genom några uttalanden om hur frågan skall lösas borde föregripa regeringens ställningstaganden till förslagen från utredningen om barnens rätt och rättegångsutredningen.

De båda nämnda förslagen övervägs alltså inom justitiedepartementet. Lika litet som våren 1988 bör riksdagen nu genom några uttalanden föregripa regeringens ställningstaganden, och utskottet avstyrker därför bifall till motion L407 yrkande 2.

I motion L410 av Lena Öhrsvik (s) påpekas att gällande ordning för handläggningen av mål om vårdnad och umgänge samt mål om tillämpningen av socialtjänstlagstiftningen medför att ett ärende rörande ett barn samtidigt kan prövas av olika instanser och med tillämpning av skiftande regler. Flera processer kan också pågå samtidigt. Enligt motionären behövs därför en bättre samordning av reglerna i FB och socialtjänstlagstiftningen. Motionä-

ren erinrar om att riksdagen med hänvisning till förslag från utredningen om barnets rätt tidigare avslagit en motion i saken och framhåller att det förslaget inte löser det aktuella problemet. 1988/89:LU33

Utskottet erinrar om att den framtida utformningen av domstolsväsendet för närvarande övervägs inom justitiedepartementet. Inom departementet har nyligen upprättats en promemoria, (Ds 1989:2) Domstolarna i framtiden – en idéskiss, vari bl.a. anförts att vissa grupper av mål, som för närvarande handläggs av länsrätterna har beröringspunkter med mål som handläggs av tingsrätterna och därför kan överföras från länsrätterna till tingsrätterna. Som exempel på en målgrupp som kan överflyttas nämns i promemorian mål enligt lagstiftningen om vård av unga (LVU) och verkställighetsmål enligt 21 kap. FB. I promemorian dras den slutsatsen att länsrätternas nuvarande uppgifter i framtiden bör fördelas mellan kammarrätterna och tingsrätterna och att länsrättsorganisationen bör avvecklas. Promemorian är för närvarande föremål för remissbehandling. I avvaktan på regeringens ställningstaganden till den framtida domstolsorganisationen bör enligt utskottets mening motion L410 inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Underhållsbidrag till barn

Nu gällande bestämmelser om underhållsbidrag till barn innebär i huvudsak följande. Föräldrars underhållsskyldighet gäller i princip fram till dess barnet fyllt 18 år. Underhållspliktens omfattning beror av föräldrarnas ekonomiska förmåga och barnets behov. En förälder har rätt att förbehålla sig ett belopp för sitt eget underhåll när underhållsbidrag skall bestämmas till ett barn. Förbehåll får också ske för skälig bostadskostnad. I vissa fall kan den underhållsskyldige förbehållas även belopp för hemmavarande makes eller samboendes underhåll. Också försörjningsskyldighet mot egna barn som vistas hemma beaktas när bidraget skall beräknas. Den förälder som inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet har att fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet. Om föräldrarna har gemensam vårdnad föreligger skyldighet för förälder att utge underhållsbidrag om barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern.

En förälder som är skyldig att betala underhållsbidrag har rätt till avdrag på bidraget, om han eller hon har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn. Avdraget är en fjrtiondel av underhållsbidraget för varje helt dygn som barnet vistas hos föräldern. Om det finns särskilda skäl kan domstol bestämma andra villkor för denna avdragsrätt. Föräldrarna kan också själva avtala om andra villkor.

Underhållsbidrag fastställs genom avtal eller av allmän domstol genom dom. I princip har föräldrarna full frihet att träffa avtal om underhållsbidrag. Dom eller avtal om underhållsbidrag kan jämkas, bl.a. om ändring i förhållandena föranleder det. Vidare kan ett löpande underhållsbidrag omprövas efter sex år utan att någon ändring i förhållandena inträtt.

Underhållsbidrag till barn är indexreglerade genom att de enligt lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag skall justeras varje år i

förhållande till penningvärdets förändring. Efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1987 följer ändringen av underhållsbidraget helt ändringen av basbeloppet.

Nära samband med reglerna om underhållsbidrag har bestämmelserna i lagen (1964:143) om bidragsförskott. Bidragsförskott utgår i princip när ingendera eller bara den ena föräldern har vårdnaden om barnet. Normalt utgår bidragsförskott med 40 % av basbeloppet per år. När en underhållsskyldig har delgivits beslut om att bidragsförskott har beviljats, skall inbetalningarna av underhållsbidraget upp till bidragsförskottsnivån i fortsättningen göras till försäkringskassan. Utgivna bidragsförskott skall i princip återbetalas av den bidragsskyldige föräldern. Den ovan redovisade rätten till avdrag på underhållsbidrag föreligger också då bidragsförskott utgår. Om den underhållsskyldige har rätt att göra avdrag minskas utgående bidragsförskott i motsvarande mån.

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) anføres att reglerna för fastställande och utbetalning av underhållsbidrag är svårtilämpade och bidrar till att konflikter uppkommer mellan parterna. Motionärerna anser att underhållsbidragets storlek skall fastställas av försäkringskassan och inte som i dag av domstol. Försäkringskassans beslut skall enligt motionärerna kunna omprövas av särskild försäkringsnämnd, vars beslut skall kunna överklagas till domstol. Domstolen skall också i tvistiga fall avgöra om underhållsskyldighet föreligger över huvud taget. Motionärerna begär (yrkande 6) att det anförda ges regeringen till känna.

I motion L414 av Margit Gennser (m) anføres att de nuvarande reglerna om indexuppräknig av underhållsbidrag kan skapa betydande svårigheter för den underhållsskyldige, eftersom dennes nominella löneökningar i regel inte räcker för att kompensera bidragsuppräknigen. Effekten härav förstärks av de skattekonsekvenser som inträder vid inkomstökning. Med tiden kan det uppstå en betydande skevhet i de ekonomiska relationerna mellan bidragsgivaren och den förälder som uppbär bidraget. Motionären begär (yrkande 1) att regeringen skall lämna förslag till nya regler för bidragsuppräknigen. Motionären anför därvid att en lösning på problemet kan vara att anpassa indexhöjningen så att den inte överstiger de genomsnittliga reallönehöjningarna under året.

Utformningen av reglerna om rätt till avdrag på underhållsbidrag vid umgänge med barn kritiserar i motion L413 av Maria Leissner (fp). Motionären begär förslag till en sådan ändring i 7 kap. FB att avdrag på underhållsbidrag får göras redan då den bidragsskyldige haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av ett dygn och med en trettiondel av det månatliga underhållsbidraget.

Utskottet erinrar om att regeringen våren 1987 tillkallade en kommitté (S 1986:05) med uppgift att göra en översyn av reglerna för underhållsbidrag till barn och bidragsförskott. Kommittén skall som närmare redovisats ovan (s. 4) enligt sina direktiv bl.a. förutsättningslöst se över bestämmelserna om underhållsbidrag, bidragsförskott och andra regelsystem som påverkar särlevande föräldrars ekonomi.

Med hänsyn till det utredningsarbete som sålunda pågår bör motionerna

L411 yrkande 6, L414 yrkande 1 och L413 inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motionerna i denna del.

1988/89:LU33

Kostnader för umgänge med barn m.m.

Enligt 6 kap. 15 § FB har barnets vårdnadshavare ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som den andre föräldern begär prövar domstolen frågan om umgängesrätt. Domstolen skall därvid besluta om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Om den umgängesberättigade föräldern är bosatt på annan ort än barnet kan ett utövande av umgängesrätten vara förenat med särskilda kostnader. Någon generell möjlighet för den umgängesberättigade föräldern att få bidrag till sådana kostnader utöver vad som följer av rätten till avdrag på underhållsbidraget finns inte.

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) framhålls vidare att i de fall föräldrarna bor på skilda orter barnet ofta inte har något egentligt umgänge med den förälder som barnet inte bor hos på grund av brist på ekonomiska resurser. Motionärerna anser att samhället bör stödja dessa barn genom att lämna bidrag till ett visst antal umgängesresor per år. Härutöver bör de föräldrar som själva står för resor ges rätt till avdrag därför i sin självdeklaration. Motionärerna begär (yrkande 5) att det anförda ges regeringen till känna.

Per Stenmarck och Ewy Möller (m) framhåller i motion L412 att ett hinder för ett väl fungerande umgänge kan vara att föräldrarna inte kommit överens om fördelningen av den kostnad som umgänget medför. Om den förälder som har vårdnaden om barnet flyttar långt från den andra föräldern kan denne få vidkännas dryga kostnader för utövandet av umgänget. Med hänsyn härtill och till att det är av största vikt för barnet att det har fortlöpande kontakt med båda föräldrarna yrkas i motionen att 6 kap. 15 § FB förses med ett tillägg av innebörd att kostnaderna för umgänget skall delas lika mellan föräldrarna, om ej annat avtalats.

I motion L414 av Margit Gennser (m) framhålls att en fränskild make som inte har vårdnaden om barnen men som vill utnyttja sin umgängesrätt ofta ådrar sig betydande kostnader för resor. För att skilsmässor i sådana situationer inte skall leda till att kontakten mellan den maken och barnen bryts bör enligt motionären resekostnaderna göras avdragsgilla vid inkomst-beskattningen. Motionären yrkar (yrkande 2) att riksdagen beslutar om sådan avdragsrätt.

Även i motion L416 av Alf Wennerfors (m) framhålls att föräldrar bör ges rätt till avdrag upp till en viss nivå för kostnader för resor för att hämta och lämna barn resp. för barns egna resor. Motionären begär (yrkande 2) tillkännagivande därom.

Utskottet vill erinra om att frågan om kostnaderna för umgängesresor har behandlats av riksdagen flera gånger tidigare med anledning av motioner med samma syften som de nu aktuella motionerna. Spörsmålet har under

innevarande år också aktualiserats i Nordiska rådet. Då frågan senast prövades i riksdagen underströk utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1987/88:33) att det är olyckligt om ekonomiska omständigheter lägger hinder i vägen för barnets umgänge med den ene av föräldrarna. Mot bakgrund av vad utskottet hade framhållit om barnets behov av goda och nära relationer till båda sina föräldrar var det enligt utskottets mening angeläget att *problemet med resekostnaderna* fick en lösning. Vidare framhöll utskottet att det tidigare (LU 1985/86:2y och 1986/87:25) ställt sig positivt till att spörsmålet i hela sin vidd togs upp till överväganden i samband med den pågående översynen av reglerna för underhållsbidrag och bidragsförskott. Utskottet förordade därför att de år 1988 väckta motionerna skulle överlämnas till kommittén för översyn av reglerna för underhållsbidrag till barn och bidragsförskott för att tas i beaktande vid utredningsarbetet.

Med hänsyn till det ovan anförda anser utskottet att någon riksdagens åtgärd med anledning av de nu aktuella motionerna inte är påkallad. Utskottet avstyrker motionerna L411 yrkande 5, L412, L414 yrkande 2 och L416 yrkande 2.

Faderskapspresumtion vid samboförhållanden

Om vid ett barns födelse modern är gift skall enligt gällande regler mannen i äktenskapet anses som barnets far. Denna presumtion av faderskapet kan brytas av domstol eller upphävas genom att en annan man skriftligen erkänner faderskapet. För att erkännandet skall få rättslig verkan krävs att det godkännts av modern, mannen i äktenskapet och socialnämnden.

Är modern vid barnets födelse ogift skall faderskapet fastställas genom erkännande eller dom. Erkännandet skall vara skriftligt och bevitnas av två personer samt skall godkännas av modern och av socialnämnden. Det åligger socialnämnden att utreda vem som är far till ett barn vars moder är ogift och att tillse att faderskapet fastställs. Om socialnämnden efter sin utredning anser sig kunna bedöma faderskapsfrågan med tillräcklig säkerhet skall nämnden bereda den presumtive fadern tillfälle att erkänna faderskapet. Kan erkännande inte erhållas får talan om fastställande av faderskapet föras vid domstol.

Barnet står från födelsen under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Om det döms till äktenskapsskillnad mellan föräldrarna fortsätter barnet att stå under båda föräldrarnas vårdnad om inte den gemensamma vårdnaden upplöses.

Står barnet under vårdnad av endast en av föräldrarna och vill föräldrarna ha gemensam vårdnad kan de numera som huvudregel få vårdnaden registrerad genom en enkel anmälan till pastorsämbetet om vårdnadsfrågan inte tidigare prövats av domstol och under förutsättning att såväl föräldrarna som barnet är svenska medborgare.

I motion L408 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) hänvisas til motiveringen i motion A804 i vilken behandlas olika frågor om jämställdhet. Motionärerna anför att det är väsentligt att stärka den ogifte faderns ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot sina barn. Motionärerna konstaterar att en ogift

fader måste anmäla sig som vårdnadshavare medan moderns vårdnadsskap erkänns automatiskt. Enligt motionärerna bör man pröva möjligheten att införa en faderskapspresumtion också för en man som är samboende med barnets moder. Motionärerna yrkar (yrkande 1) att det anförda ges regeringen till känna.

I motion L416 av Alf Wennerfors (m) yrkas ändring av reglerna om gemensam vårdnad (yrkande 1). Enligt motionären skulle det vara positivt om det blev naturligt i samboförhållanden att föräldrarna redan i samband med att fadern erkänner faderskapet inför den sociala myndigheten anmälde att vårdnaden om barnet skall vara gemensam. Motionären anser att en sådan ordning skulle underlätta kontakterna mellan barnet och dess fader, och de hänvisar till undersökningar som tyder på att samboförhållanden ofta upplöses innan barnet nått ett års ålder och att fadern därefter i många fall har dålig kontakt med barnet.

Som närmare redovisats ovan (s. 19 f.) har frågan om införande av en faderskapspresumtion vid samboförhållanden behandlats av riksdagen flera gånger tidigare, senast våren 1988 (LU 1987/88:25), med anledning av motionsyrkanden med samma syfte som det i den nu aktuella motionen L408. På hemställan av lagutskottet har motionerna avslagits. Utskottet finner inte nu anledning att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt att i de aktuella fallen hänsynen till barnets bästa kräver att faderskapet fastställs under medverkan av socialnämnden. I linje med tidigare uttalanden vill utskottet dock understryka vikten av att faderskapsärenden handläggs på ett så enkelt sätt som möjligt med hänsyn till barnets intressen och under former som inte behöver uppfattas som integritetskränkande. Utskottet vill härvidlag hänvisa till att socialstyrelsen har beslutat om nya formulär för faderskapsutredning som innebär bl.a. förenklade rutiner för fastställande av faderskap till barn vars föräldrar är sammanboende vid barnets födelse men inte var det under konceptionstiden. För att de förenklade rutinerna skall få tillämpas i dessa fall fordras dock att parterna hade stadigvarande förbindelse med varandra vid tiden för konceptionen.

Med hänsyn till det anförda är utskottet lika litet nu som tidigare berett att förorda införandet av en faderskapspresumtion vid samboförhållanden. Enligt utskottets mening finns det däremot anledning att se positivt på en ordning som medger att föräldrarna kan erhålla gemensam vårdnad redan i samband med att faderskapet erkänns inför socialnämnden. De år 1983 genomförda ändringarna i reglerna om gemensam vårdnad innebar bl.a. den förenklingen för ogifta föräldrar att de efter anmälan till pastorsämbetet kan få gemensam vårdnad om sina barn. I lagstiftningsärendet (prop. 1981/82:168, LU 1982/83:17) framhöll utskottet att föräldrarna har möjlighet att av socialnämnden få information om innebörden av gemensam vårdnad samt råd och stöd vid sitt ställningstagande till vilken vårdnadsform de skall välja. Enligt utskottet gav de nya reglerna föräldrarna möjlighet att redan i samband med att faderskapet fastställs anmäla sitt önskemål om gemensam vårdnad och genom förmedling av socialnämnden få anmälan vidarebefordrad till pastorsämbetet. Utskottet ansåg det föreslagna förfarandet enkelt och arbetsbesparande för föräldrar och domstolar. Utskottet påpekade också att i de fall socialnämnden medverkar det finns vissa garantier för att föräldrarna inte fattar oöverlagda beslut.

I sammanhanget vill utskottet erinra om att justitieministern den 14 april 1989 (RD 1988/89:97) besvarade en fråga om huruvida hon var beredd att ta initiativ så att ogifta föräldrar mer regelmässigt erhåller gemensam vårdnad om sina barn. Hon framhöll därvid att det enligt hennes mening finns anledning att eftersträva en ökad användning av institutet gemensam vårdnad i, och att man inom justitiedepartementet för närvarande undersöker vilka möjligheter som kan finnas för att uppnå detta. Enligt justitieministern kommer resultatet av arbetet att presenteras i en departementspromemoria som beräknas kunna framläggas under våren 1989. Justitieministern anförde att det var för tidigt att gå in på konkreta förslag men att man överväger bl.a. om man genom praktiska förenklingar kan göra den gemensamma vårdnaden mer lättillgänglig för ogifta föräldrar. I mycket är spörsmålet, fortsatte ministern, ett informationsproblem, och hon ansåg att det kan vara lämpligt att information lämnas i samband med framläggandet av departementspromemorian.

Med hänsyn till att reglerna om gemensam vårdnad således övervägs i samband med det beredningsarbete som för närvarande pågår inom justitiedepartementet anser utskottet att något initiativ i enlighet med önskemålet i motion L416 till en förenkling av förfarandet vid anmälan om gemensam vårdnad inte kan anses påkallat från riksdagens sida.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L408 yrkande 1 och L416 yrkande 1.

Sekretesskydd för barn

Enligt 14 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess till skydd för enskild i princip inte i förhållande till den enskilde själv. Den enskilde kan i princip också efterge den sekretess som gäller till hans förmån. Är det fråga om en underårig blir det i stället vårdnadshavaren som har rätten att ta del av sådana uppgifter som är sekretesskyddade i barnets intresse och att efterge sekretessen. Rätten för vårdnadshavaren att ta del av uppgifter som är sekretesskyddade i barnets intresse följer av bestämmelserna i 6 kap. 1, 2 och 11 §§ FB om att vårdnadshavaren ansvarar för barnets personliga förhållanden. Då den underåriga uppnått en viss mognad och utveckling anses dock befogenheterna i sekretesshänseende tillkomma honom själv. Någon uttrycklig åldersgräns finns inte men om det är fråga om en person som kommit upp i tonåren torde han många gånger få anses ha nått sådan mognad att han är berättigad till ett visst skydd för sin integritet även gentemot föräldrarna.

I fråga om hälso- och sjukvårdsområdet gäller enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen sekretess för uppgifter om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Sekretessen på hälso- och sjukvårdsområdet avgränsas med ett s.k. omvänt skaderekvisit. Det innebär att en uppgift inte får lämnas ut, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller hans närstående lider men. När det däremot är fråga om uppgifter på skolans område gäller enligt 7 kap. 9 § sekretess endast om det kan antas att den som uppgiften rör eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs. Ett sådant s.k. rakt skaderekvisit innebär presumtion för offentlighet. Beträffande uppgifter som hänför sig till psykologisk undersökning eller till psykologers och kurators verksamhet gäller dock ett omvänt skaderekvisit.

I motion L411 av Kaj Larsson m.fl. (s) framhålls att gällande sekretessskydd leder genom anknytningen till vårdnaden till att den från vårdnaden skilde föräldern drabbas på ett orättfärdigt sätt. Även icke vårdnadshavande förälder måste enligt motionärerna ha möjlighet att engagera sig i sina barns liv. Vid barns sjukhusvistelse, skolgång och utbildning är informationen till umgängesföräldern starkt begränsad eller delvis omöjliggjord. De negativa effekterna som nuvarande sekretesskydd medför innebär enligt motionärernas mening en allvarlig försvagning av barnets sociala nätverk. Motionärerna begär (yrkande 7) ett tillkännagivande om att båda föräldrarna bör vara jämställda i sekretessammanhang.

Med anledning av vad som anförs i motionen vill utskottet erinra om att konstitutionsutskottet hösten 1988 behandlade en motion vari begärdes en översyn av sekretessreglerna för hälso- och sjukvården i syfte att förbättra möjligheterna för en förälder som inte har vårdnaden om sitt barn att få upplysningar om barnet när det är intaget för vård. I sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:KU14) framhöll konstitutionsutskottet – med hänvisning till ett av socialstyrelsen i ärendet avgivet remissvar – att det på området fick anses föreligga ett visst utrymme för uppgiftslämnande av aktuellt slag till den förälder som inte har vårdnaden om sitt barn, även om vårdnadshavarens samtycke saknas. Vidare framhöll konstitutionsutskottet att det självfallet är angeläget att åtgärder vidtas om nuvarande ordning medför olägenheter i praktiken för den förälder som endast har umgängesrätt. Enligt utskottets mening hade det dock inte framgått att situationen skulle vara sådan att det var påkallat att ta det i motionen begärda initiativet. Utskottet avstyrkte därför motionen.

Enligt lagutskottets mening bör riksdagen inte nu frångå sitt tidigare ställningstagande i frågan. I sammanhanget vill utskottet även hänvisa till att regeringen nyligen i proposition 1988/89:67 om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m.m. föreslagit ändringar i sekretesslagen av innebörd bl.a. att sekretessen till skydd för en underårig skall gälla även i förhållande till vårdnadshavaren under vissa förutsättningar.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L411 yrkande 7.

Borgerlig namngivningsceremoni

Några särskilda formföreskrifter eller krav på ceremonier uppställs inte i namnlagen (1982:670) när det gäller barns förvärv av efternamn och förnamn. Beträffande efternamn är huvudregeln att barn till föräldrar med gemensamt efternamn erhåller det namnet redan vid födelsen. Har föräldrarna olika efternamn och har de tidigare gemensamma barn får det nya barnet det namn som dess yngsta syskon bär. I andra fall skall föräldrarna inom tre månader till pastorsämbetet anmäla vilket efternamn barnet skall bära. Görs inte anmälan i rätt tid anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn. Vilka förnamn barnet skall ha bestäms av föräldrarna, och de skall inom tre månader från barnets födelse anmäla förnamnen till pastorsämbetet. Med anmälan om förnamn till pastorsämbetet jämföras sådan anmälan som vid dop inom svenska kyrkan görs om förnamn till dopförrättaren.

I motion L420 av Kent Carlsson och Anneli Hulthén (s) erinrar motionärerna om att det till den kyrkliga vigsel- resp. begravningsakten finns borgerliga alternativ. Motionärerna efterlyser i konsekvens härmed en borgerlig namngivningsceremoni som alternativ till den religiösa dopakten. Praktiskt skulle spörsmålet enligt motionärerna gå att lösa på sådant sätt att exempelvis de som i dag utbildas och utses till förrättare av borgerlig vigsel även instrueras att tjänstgöra som förrättare av borgerlig namngivningsceremoni. I denna ceremoni skulle, förutom själva namngivningen och eventuellt utseende av faddrar, också kunna ingå vägledande ord om föräldrarnas ansvar för barnet.

Utskottet vill erinra om att dåvarande civilministern Bo Holmberg år 1984 (RD 1983/84:84) besvarade en fråga av Margó Ingvardsson (vpk), vari hon begärde besked om regeringen avsåg att föreslå några åtgärder för att borgerliga namngivningsceremonier skall få samhällets stöd och bli ett alternativ till den kyrkliga ritualen. Civilministern framhöll därvid att det kristna dopet som sådant inte är någon namngivningsceremoni utan ett av kyrkans sakrament som innebär att den som döps tas upp i den kristna kyrkans gemenskap. Enligt civilministern borde det självfallet stå var och en fritt att vid namngivning av barn anordna någon form av ceremoni som alternativ till det kyrkliga dopet. Civilministern påpekade att borgerliga begravningar på liknande sätt kan anordnas som ett alternativ till de kyrkliga och att sådana ceremonier borde ha en helt frivillig prägel. Att samhället givit medborgarna ett borgerligt alternativ till den kyrkliga vigseln berodde enligt civilministern på att vigseln – till skillnad från både dopet och begravningen – har särskilda rättsverkningar både för enskilda människor och för det allmänna. Han var därför inte beredd att föreslå några åtgärder för att en borgerlig namngivningsceremoni skulle få samhällets stöd.

Utskottet har inte anledning att bedöma spörsmålet annorlunda än vad civilministern gjorde och avstyrker därför bifall till motion L420.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vårdnad och umgänge*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:L407 yrkande 1, 1988/89:L408 yrkande 2, 1988/89:L409, 1988/89:L411 yrkandena 1–4, 1988/89:L416 yrkandena 3 och 4 samt 1988/89:L417,
2. beträffande *expertmedverkan*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L407 yrkande 2,
3. beträffande *handläggningen av mål rörande barn*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L410,
4. beträffande *underhållsbidrag till barn*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:L411 yrkande 6, 1988/89:L413 och 1988/89:L414 yrkande 1,
5. beträffande *kosnader för umgänge med barn m.m.*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:L411 yrkande 5, 1988/89:L412, 1988/89:L414 yrkande 2 och 1988/89:L416 yrkande 2.

6. beträffande *faderskapspresumtion vid samboförhållanden* 1988/89:LU33
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:L408 yrkande 1 och 1988/
89:L416 yrkande 1.

7. beträffande *sekretesskydd för barn*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L411 yrkande 7,

8. beträffande *borgerlig namngivningsceremoni*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L420.

Stockholm den 27 april 1989

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Hans Rosengren (s), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp) och Rune Evensson (s).

Reservationer

1. Vårdnad och umgänge (mom. 1)

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar med "Enligt vad" och på s. 29 slutar med "och L417" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det angeläget att en lagstiftning i enlighet med motionärernas önskemål snarast kommer till stånd. I sammanhanget vill utskottet särskilt peka på vikten av att det i motion L407 aktualiserade spörsmålet om att även förälder som inte har vårdnaden ges en lagfäst rätt till information om viktigare angelägenheter om barnets hälsa och framtid får en lösning.

Enligt vad utskottet inhämtat pågår för närvarande inom justitiedepartementet arbete med en departementspromemoria rörande reglerna om vårdnad och umgänge. Promemorian beräknas bli framlagd till sommaren 1989. Med hänsyn härtill anser utskottet att en proposition i saken bör kunna föreläggas riksdagen redan i början av hösten 1989. I likhet med motionärerna i motion L407 vill utskottet understryka vikten av att så också sker.

Vad särskilt gäller den i motionerna L407 och L411 upptagna frågan om samarbetsamtal vill utskottet nu liksom våren 1988 också hänvisa till den utvärdering av verksamheten med samarbetsamtal som socialstyrelsen företar på regeringens uppdrag. Enligt vad utskottet inhämtat beräknas socialstyrelsen redovisa resultatet av uppdraget i början av juni månad 1989.

Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion

L407 yrkande 1: Syftet med motionerna L408 yrkande 2, L411 yrkandena 1, 2, 3 och 4, L416 yrkandena 3 och 4 och L417 får härigenom anses i huvudsak tillgodosett. 1988/89:LU33

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *vårdnad och umgänge*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:L407 yrkande 1 och med anledning av motionerna 1988/89:L408 yrkande 2, 1988/89:L411 yrkandena 1–4, 1988/89:L416 yrkandena 3 och 4 och 1988/89:L417 samt med avslag på motion 1988/89:L409 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Expertmedverkan (mom. 2)

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 29 med "Som närmare" och slutar med "L407 yrkande 2" bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna i motion L407 anser utskottet att det i mål som rör barn ofta finns behov av särskild sakkunskap i fråga om barns förhållanden. Utan barnpsykologiska kunskaper kan det många gånger vara i det närmaste omöjligt att rätt bedöma vilken lösning som är bäst för barnet i mål om vårdnad och umgänge. Det är inte realistiskt att förutsätta att de domare och nämndemän som har att ta befattning med mål av denna karaktär själva skall besitta sådan kunskap. Inte heller är det alltid tillräckligt att domstolen föranstaltar om utlåtanden av eller förhör med särskilt utsedda sakkunniga. Enligt utskottets mening bör det därför finnas en möjlighet att vid behov utöka rätten med en ledamot som har ingående kunskaper om barns utveckling och behov. En sådan möjlighet, som också ligger helt i linje med rättegångsutredningens förslag, skulle kunna bli till stort gagn för barn i sådana mål där det fordras särskilda kunskaper om barns utvecklingsgång och behov.

Vad utskottet sålunda anfört om möjligheten att anlita barnpsykolog eller motsvarande barnexpert vid handläggningen av vårdnads- och umgänges mål bör, med bifall till motion L407 yrkande 2, ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *expertmedverkan*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:L407 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Faderskapspresumtion vid samboförhållanden (mom. 6)

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 34 börjar med "Som närmare" och på s. 35 slutar med "L416 yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det mycket angeläget att man på olika sätt ytterligare söker stärka den ogifte faderns rätt. Det kan nämligen inte uteslutas att det finns ett samband mellan det alltför låga engagemang som en del av dessa fäder visar för sina barn och den undanskymda roll som

lagstiftningen ger den ogifte fadern jämfört med den gifte fadern. Ett stärkande av den ogifte faderns ansvar, rättigheter och skyldigheter borde därför vara till gagn även för barnet.

Utskottet vill också erinra om att riksdagen våren 1987 infört en rättslig reglering av samboförhållanden genom antagandet av lagen om sambors gemensamma hem (prop. 1986/87:1, LU 18). Någon form av faderskapspresumtion för fader som är sambo med barnets moder ligger klart i linje med den genomförda lagstiftningen. Dessutom skulle en sådan presumtion tillgodose behovet av ett särskilt skydd för gemensamma barn i samboförhållanden, något som kraftigt betonades i nämnda utskottsbetänkande under reservation nr 8.

Utskottet anser att en faderskapspresumtion kan tillskapas på olika sätt. En väg är att införa en lagregel om direkt faderskapspresumtion som motsvarar regeln för gift fader. Ett annat sätt är att inte bara påbörja utan även avsluta nuvarande faderskapsutredning redan före barnets födelse. I dessa fall skulle – under förutsättning av att parterna är överens – fadern direkt vid barnets födelse anses vara rättslig fader till barnet. För att bryta en sådan faderskapspresumtion skulle samma regler som gäller i fråga om barn som föds i äktenskap kunna tillämpas.

Med hänvisning till det anförda anser utskottet det angeläget att justitiedepartementet inom det pågående beredningsarbetet rörande reglerna om vårdnad och umgänge även uppmärksammar reglerna i FB om fastställande av faderskap i syfte att stärka den ogifte faderns ställning till gagn även för barnet.

Vad utskottet sålunda anförut bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion L408 yrkande 1. Syftet med motion L416 yrkande 1 får härigenom anses i huvudsak tillgodosett.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *faderskapspresumtion vid samboförhållanden*
att riksdagen med bifall till motion 1988/89:L408 yrkande 1 och med anledning av motion 1988/89:L416 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anförut.